

**DVADESET OSMA
SLAVONSKA
NO UDARNA DIVIZIJA**

**U SJEVEROZAPADNOJ HRVATSKOJ
I U DVIJE BORBE ZA OSLOBOĐENJE
LUDBREGA**

Centar za kulturu i informiranje — Grubišno Polje

1990

Izdavački odbor

Vicko ANTIĆ — Pepe, [Gedeon BOGDANOVIĆ — Geco], Krsto BOSANAC,
Čedo BUBULJ, Miloš CRNOBRNJA, Slavko DOBRIĆ, Cvijetin DŽAKULA,
Stevo DŽELAJLIJA, Milovan GLIGOROVIĆ, Miilorad GOLIĆ, Vlado JANIĆ — Capo,
Milan JOKA, Ilija JURIC, Vladimir KADIĆ, [Đuro KLADARIN], Miloš KORAC,
Milivoje KOVAČEVIĆ, Pero LALOVIĆ, [Blažo MAJSTOROVIĆ], Mitar MALETIĆ,
Nikola MARIĆ, Radomir MARKOVIĆ — Salko, Pane MILINOVIĆ,
Branko MIŠČEVIĆ, Radojica NENEZIĆ, Mirko NEVAJDA, Stevo PRAVDIĆ,
Dako PUAC, Dušan RATKOVIĆ, Tomo RIBARIĆ, Žaržo SVILOKOS,
Božo SVARC, Zdravko USKOKOVIĆ, Dušan UTJESINOVIĆ i Dragan VOLNER
— Bačuška.

Redakciona grupa

Krsto BOSANAC, rukovodilac redakcione grupe, urednik publikacije
Slavko DOBRIĆ, Ilija JURIC, Vladimir KADIĆ i

Tekstove napisali

Radojica NENEZIĆ, general-pukovnik,
Krsto BOSANAC, general-major,
Stevo PRAVDIĆ, pukovnik,
Vladimir KADIĆ, pukovnik,
Skice: Žarko SVILOKOS,
Fotografije: Vladimir KADIĆ i Ilija JURIC.

Stručni redaktor

Milan KAVGIĆ, pukovnik.

Recenzenti:

Ralimija KADENIĆ, general-pukovnik,
Zdravko PEČAR, doktor istorijskih nauka,
Stevo PRAVDIĆ, pukovnik (za drugi dio knjige).

Za izdavača

Mitar MALETIĆ, direktor

**DVADESET OSMA
SLAVONSKA
NO UDARNA DIVIZIJA**

**U SJEVEROZAPADNOJ HRVATSKOJ
I U DVIJE BORBE ZA OSLOBOĐENJE
LUDBREGA**

IZDAVAČ
CENTAR ZA KULTURU I INFORMIRANJE
GRUBIŠNO POLJE

Izdavačke usluge
IP »EKONOMIKA« — NOVI BEOGRAD

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

355.3(497.1)

DVADESET osma slavonska NO udarna divi-
zija : u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i u dvije borbe
za oslobođenje Ludbrega / [Radojica Nenezić ... et
al.]. — Grubišno Polje : Centar za kulturu i infor-
miranje ; Novi Beograd : Ekonomika, 1990 (Beo-
grad : Prosveta). — 384 str. : ilustr. ; 24 cm

Str. 5—12: Predgovor / Zdravko Pečar.

1. Ненезић, Радојица

а) Народноослободилачка војака

Југославије. Двадесет осма славонска дивизија

б) Народноослободилачка борба 1941—1945

940.53(497.1)

YU ISBN 86-901087-1-8

PREDGOVOR

Narodnooslobodilačka borba (NOB) svakako spada među one narodne, dugotrajne borbe, ti kojima je pored naoružanog i nenaoružani narod bio stalno prisutni faktor vojne sile na terenu oslobodilačkog rata cele Jugoslavije. Uprkos oskudnim vojnim sredstvima narod je u narodnooslobodilačkoj borbi znao kako treba pobeđivati daleko nadmoćnijeg neprijatelja. On je raspolagao sa izuzetno snažnom i za prilike drugog svetskog rata tehnički najsavremenijom opremom, koja je trebalo da mu omogući novu podelu sveta i prevlast gospodarima Trećeg rajha i njihovim saveznicima.

»To je bio općenarodni rat, ali dobro organizovan, vođen iz jednog centra, Vrhovnog štaba, sa kombinacijom partizanskog ratovanja sa frontalnim, borbama, koje su bile uslovljene postojanjem slobodnih teritorija i formiranjem velikih vojnih jedinica, i divizija i korpusa«.¹

Bratstvo i jedinstvo bili su na terenu oslobodilačke borbe, opštenarodnog rata, neophodna spona koja nas je svakodnevno povezivala u političkim i vojnim, oružanim i drugim akcijama. Između Save i Drave, teritoriji ispresecanoj savremenim komunikacijama, uloga nenaoružanog naroda u vođenju akcija njegovog oružanog dela, bila je uslov opstanka boraca narodnooslobodilačke borbe. U velikoj masi boraca srpske narodnosti od kojih su pored dobrovoljaca, stotine došle u »planine« Papuka, Krndije, Dilja, Bilogore, Kalnika, Ivančice, ispred »ustaškog noža« bio je i sve veći broj hrvatske omladine koja se osećala stopljena u toj jedinstvenoj masi Jugoslovena, među kojima nije bio običaj da se pita za nacionalno, a još manje neko regionalno poreklo ili pripadništvo.

Neprekidno u pokretu, zbog male prirodne zaštite, »kao riba u vodi«, okruženi podrškom svog naroda, slavonski partizani borili su se u najosetljivijoj blizini velikog nemačkog Rajha i u stalnom neprijateljskom okruženju na ovim njegovim novostvorenim granicama. Svoju snagu crpeli su iz naroda i u kontinuiranim, brzim manevrima, izuzetno teškim i dugim marševima, dobro vođenim i pripremljenim i velikim ofanzivnim operacijama. Borci i njihovi komandiri i politički delegati vodova, četa, komesari i komandanti bataljona i brigada, kao da su bili povezani nekim nevidljivim nitima velikog međusobnog poverenja,

¹ Tito, »Stvaranje i razvoj jugoslovenske armije«, str. 39.

idejnih i akciono operacionih stremljenja i namera. Većina poduhvata imala je svoje dobro osmišljeno međusobno jedinstvo misli i akcije. Upravo ove, na prvi pogled nevidljive niti smisla u namerama bile su ona uporišna tačka koja nas je čvrsto povezivala i u okviru idejne veze naših velikih opredeljenja. Retko je nekom iz slavonskih jedinica trebalo nešto posebno tumačiti kada se radilo o zajedničkim ciljevima svakodnevice ili dalekim vizijama. Sa najvećim razumevanjem i predano išlo se u akcije, čvrsto se verovalo oprobanim komandantima.

Ove sam konstatacije uneo i u prvu recenziju, prve verzije ove knjige, napisane pre četiri godine. Kroz protekli period na ovom mestu ništa bolje, originalnije i određenije ne bih mogao da dodam, već samo da priključim mudro kazivanje legende našeg rata, Koče Popovića, o nevidljivim nitima koje su spajale borce i komandante, kada on govori o svojim iz Prve proleTERSKE:

»Te jednostavne, čestite, u velikoj većini hrabre ljude ja sam doista voleo — a i oni mene. Poverenje je bilo potpuno i obostrano, čemu je, po mom mišljenju, naročito doprinelo to što su se borci, stičući iskustva u ratovanju, uverili da ih ja nikad neću baciti u nepromišljenu avanturu.«²

Velika odlika ove naše partizanske, vojne i političke zrelosti bilo je upravo jedinstvo misli, kao neko automatsko, prirodno ugrađeno čulo oko teške i naporne ratne svakodnevice. Vizijom krajnjeg cilja bile su prožete i akcije koje su bile pred nama i na kojima su svi odreda bili u stanju da razvijaju svoje inicijative i da dobro i unapred shvate namere starešina. Otud retki, gotovo nemogući nesporazumi između boraca, komandanata i komesara slavonskih jedinica u vreme priprema ili vođenja samih akcija. Ali, u operaciji Ludbreg II sve je bilo drugačije, od početka je išlo naopako. Uznemirenje je vladalo u našim jedinicama, mnogima je bilo jasno da nisu dobro sagledani i usaglašeni ratni ciljevi i dogovori viših štabova.

U ovom radu, od strane generala Krste Bosanca, uložen je poseban napor na prikupljanju, pribavljanju i dobroj interpretaciji, dosad nepoznatih istorijskih svedočenja, iz neprijateljskih štabova, izvora: dokumenti o operaciji RUAN (ROUEN). Radi se o prvom zrelom i ozbiljnom iznošenju pred javnost niza autentičnih podataka koje je teško dovesti u pitanje ili osporiti. Zahvaljujući detaljnom, živom ličnom kazivanju i dokumentima — zapovestima glavnog preživelog aktera drame s naše strane, komandujućeg Dvadeset osme udarne divizije, generala Radojice Nenezića, stranice knjige logično teku jedna iza druge, bez ikakvih suvarijacija i fikcija van teme, kao jedan zakašnjeli dijalog gluvih u kojem je druga, naša strana to i ostala. Zato je ova knjiga još jedno dragoceno svedočanstvo o težini i veličini naše narodnooslobodilačke borbe. U njoj nije sve išlo kao na »belom konju« što, na žalost, često proizlazi, iz analiza nekih naših vojnih istoričara. Njima kao da je bilo važnije da naša narodnooslobodilačka borba bude posmatrana više kao narodnooslobodilački rat (NOR), kako bi možda porasla cena nekih »genijalnih ratnih operacija«, ili se drukčije vrednovalo »ratno« komandovanje, i kasnije, što je moguće više uobličilo

² Iz knjige Aleksandra Nenadovića: »Razgovori s Kočom«, str. 97. (Globus 1989).

u neke savremene generalštabске koncepcije o našem narodnooslobodilačkom ratu. Sve je to manje vredno u odnosu na neminovno sučeljavanje sa tvrdoglavim i hladnim činjenicama istorije koju sad neumorno preispituju i ispisuju novootvorene arhive, kao i samo proteklo vreme i zapisi učesnika i sa druge strane. Nenaoružani narod digao se protiv »gospodara Evrope« i njegovog »novog poretka« u ime kojeg je Hitler poveo bespoštedni rat protiv Evrope i sveta. A da bi se u takvom teškom dvoboju Davida i Golijata pobedilo i pobeđivalo, trebalo je trpeti i uzmake i poraze. Naši generali učesnici — memoaristi, o tome nerado pišu, manje se bave neuspesima ili ih namerno ostavljaju po strani. Pojedini istoričari veličaju »genijalnost« nekih naših podviga u povlačenjima i nastupanjima, rušenju i podizanju mostova itd. Kao da se zamagljuje ona prava suština o kojoj se radi.

Ponikli na terenu oslobodilačkog rata između Save i Drave, u kome su lične inicijative boraca i komandanata, njihovo zrelo prosuđivanje ili neuspelo prilaženje zadacima, bili osnova ponašanja i međusobnih odnosa, autori ove knjige kao da nemaju straha a ni kompleksa da o svemu pišu na način koji nije uobičajen u našoj savremenoj vojnoj historiografiji.

Teško je odvojiti lično od opšteg, kao i pojedinačno od onoga što je naša okolina, društveno biće, pogotovo kada se radi o učesniku vx oba napada na ovo uporište. Prvi Ludbreg 1943. godine bila je dobro smišljena, brza, iznenadna i rekao bih laka igra nas dobro naoružanih predstavnika našeg nenaoružanog naroda u sudaru sa snažnim garnizonom blizu same granice Rajha. Neprijatelj je bio zatečen u svom dobro zatvorenom malom skrovištu u kome se zbog svoje inferiornosti ponašao kao i u onim drugim, većim ili manjim garnizonima oko važnijih drumskih i železničkih saobraćajnica. Na naše planinske prolaze nije se smeo ni pomoliti, a ni često izlaziti iz svojih garnizona u kojima je bahatim ponašanjem surovo teroriso stanovništvo.

Neprijateljske tvrđave tih smo meseci mogli da rušimo i osvajamo sa puno sigurnosti i sa malim gubicima. Imali smo inicijativu u svojim rukama, a i faktor iznenađenja i premoći bio je na našoj strani. Sve je to po oceni nas koji smo godinu dana kasnije bili i na Ludbregu II, potpuno izostalo. Toliko flagrantno, da je i do poslednjeg nižeg starešine i borca bilo očigledno da konfuzija vlada u višem štabu koji generalno komanduje operacijom, i da se nepromišljeno srlja u nepoznato, i tragičnu propast. I kao da su bili ukleti dani oklevanja i beskrajnog čekanja po onim malim brdima i čukama prozirnih šuma Kalnika oko Ludbrega.

Ova knjiga grupe autora, daje nam, preko do sada nepoznatih dokumenata i svedočanstava učesnika, potresno svedočanstvo. Skoro pola veka kasnije ukazuje na deformacije koje se neretko dešavaju u malim i velikim događajima rata i mira. Tada se želja za lažnim ugledom, »prestižnim« uspehom nekako širi u pravilnim koncentričnim krugovima ljudskih gluposti i poznatih slabosti. Sve kao da ide u široku lepezu neodgovornosti viših štabskih obaveštajnih i drugih oficira, surevnjivosti i prestižne taštine loših komandanata i komesara. U njima su mogle da se prepoznaju sve one vekovne štapske gluposti koje su kroz istoriju pratile ratove u kojima nažalost, pojedinac ima sudbinsku moć nad životima stotina ljudi. Mnogo se od toga vidi, istorijski

identifikuje i u ovoj knjizi o Ludbregu II. Kroz naredbe, dokumenta, beleške, diskusije, kritička savetovanja posle neuspele tragične operacije i na žalost pismena svedočanstva o »zamkama i varkama« koje nam je uz našu nemudrost mogao vešto da postavi dobro pripremljen i nadasve odlično obavešten neprijatelj, koji je na ovom sektoru bio spreman da čak i sa Mađarima udari po nama.

Ofanzivni duh Dvadeset osme divizije i elitne, već dugogodišnjom slavom ovenčane Sedamnaeste udarne brigade u Ludbregu II, naišao je na stenu, klisuru iza koje su se ispružile ralje i ponori dobro pripremljenih i taktički pomno razrađenih zaseda. I na drugoj strani ratovali su dobro obučeni oficiri i vojnici koji su imali zadatak da brane neposredan prilaz samom Rajhu, u već kritične dane završetka rata. O tome rečitije od svega govore dokumenti o operaciji RUAN (Rouen) koje je istraživačka ruka historičara-učesnika umela da pronađe i pripremi kao neoborivo svedočanstvo. Dokumenti RUAN (Rouen) na žalost tako se logično i lako uklapaju u redosled i uzročnu povezanost događaja oko Ludbrega II, kao da su unapred bili pripremljeni za ovu ipak već dosta zadocnelu analizu.

Moralno-politička zrelost slavonskih boraca, iskovana u dnevnim iskušenjima teškog manevarskog rata između Save i Drave, koji je tražio velike, često i forsirane pokrete jedinica, njihovu izuzetnu mobilnost i fizičku izdržljivost, jedinstvo akcije i misli, poverenje boraca u komandante i komesare, bili su zaloga dotadašnjih uspeha slavonskih partizana. Čas se ratovalo na štokavskom, čas na kajkavskom jezičkom području naših naroda i njihovih regija. Nprekidno su se nizali uspesi i trijumfi nad neprijateljem. Kroz takvu borbu, takoreći, po pravilu prsa u prsa, izrastali su odlični neustrašivi štabovi i odvažni pojedinci. Neki između njih, kao Geco Bogdanović, na primer, bio je 1941, kad smo se mi, zagrebački đaci i studenti — skojevci, pojavili na nevelikoj Bilogori već nekoliko godina proslavljeni »hajduk« i zaštitnik naroda. Njega su se plašili žandari i lugari i on je svojim prisustvom u tim »planinama« predstavljao uzdanicu i zaštitu nenaoružanog naroda na čije šume su još pre 1941. navaljivali kapitalistički izrabljivači. A kada je došlo do ustaškog noža, Geco je već i bez Komunističke partije Jugoslavije postojao kao neka prethodnica velikog opštenarodnog pokreta otpora i ustanka, zaštićujući narod od okupatorske, ustaške sile i njihove bajonete terora. Da ne nabrajam u narodu opevane junake: Nikolu Demonju, Mojicu Birtu, Radojicu Nenezića, Milana Joku, Krstu Bosanca i druge, koji su mesecima i godinama uporno vodili svoje čete i brigade iz pobede u pobedu. Kada su me posle rata pitali šta je to hrabrost, imao sam spreman odgovor: »Ponašati se pristojno u društvu, onako kako su nas to učile naše majke«. Jednostavno je značilo ne bežati i ne biti kukavica u društvu hrabrih. Naši Slavonci, borci, žene i mladići, ostaće zapisani kao »hrabri među najhrabrijima«. Najodvažniji i najbolji nikli su i razvili se u komandujući, rukovodeći kadar, u svakodnevnom sagorevanju na Papuku, Diiju, Krndiji itd. Njihovu hrabrost, na sreću, po pravilu je pratila i narodna mudrost. Sa punim poverenjem u neki kolektivni razum borci su sledili svoje komandante i komesare. Tako su to činili i one kobne noći, u praskozorje tragičnog dana na Ludbregu II. Na čelu sa svojim Mojicom, a tu je bio i Radojica i koman-

dant Popović, sa teskobom pri srcu ulazili su u uporište. Mnoge sam tada poslednji put video i razgovarao sa njima. I nikada se više iz Ludbrega II dve čete najhrabrijih među nama vratile nisu. Ni jedan nije ostao u životu ni posle zarobljavanja, niti je preživeo ranjavanje. Sa Božom Švarcom, komesarom bataljona u paklu te razbesnele borbe čekao sam da im se pridružimo u idućoj fazi, posle njihovog prodora kroz obruč tvrđave. Video sam Radojicu kad je izneo nesretnog Popovića i ponovo se vratio u luđačku vatru baruta u kojoj je ostao da sagori Mojica sa svim svojim borcima. Da nekim slučajem nije bilo junačkog prisustva Radojice Nenezića, najvišeg po činu u prvim redovima Ludbreške borbe, koji je, na svoju ruku i na vreme prekinuo slanje daljih jedinica na tu klanicu, tragedija bi bila još veća. Na smotri bataljona, na nekoj opusteloj čistini Kalnika, gledali smo postrojene samo prazne redove i nekoliko preostalih kuvara, ekonomaa, bolesnih i kljastih koje svaka vojska vuče sa sobom, koji i nisu pošli s nama u operaciju. Sve je odisalo praznom tugom i besom na nas same, na podnevnim livadama Kalničkim. Posle velikog poraza iz ljudskog nerazumljiva. Otud i ova današnja neodoljiva i razumljiva potreba grupe autora da se bar ovom knjigom dokumenata i analiza, oduže usnulim herojima kojima do danas ni sve kosti nisu mogle da se skupe. Kako je u tom svetlu apsurdno čitati ratne zapise onog drugog komandanta, tada nama nadređenog Matetića iz štaba Desetog korpusa. On »post festum« u svojoj knjizi-analizi, isprazno se služeći recima koje njemu kao da ništa ne znače, piše da je njegova komandujuća greška u Ludbregu II bila u tome što nije na tvrđavu bacio sve tri naše slavonske brigade. Komandujući kao da žali što još i to nije učinio, jer zna da je imao mandat Partije i pravo višeg štaba da izdaje takva naređenja. U Koprivnici II tako je nešto kasnije i učinjeno, (poginulo je ne stotinu, već nekoliko stotina). Ali to nije predmet analize ove knjige.

Nikada u našem ratu nisu se plaćale više i veće cene u ljudskim gubicima no tada kad nismo dobro ni čestito radili svoj osnovni posao kojem su nas učili život i etika partizana. Teško i neoprostivo, danas već i pred istorijom svog naroda, grešili smo kada bi jurišali na pogrešne tvrđave, držali suviše frontove, loše probijali one druge i podređivali naša nastupanja razlozima nekih sumnjivih i prestižnih političkih procena. Po pravilu gubili smo svaki put kada bi nas neko nepromišljeno, a u ime »višeg rukovodstva ili štaba« gurao na izvršenje nekih nejasnih, politički nerazgovetnih zadataka. A sve to sa oskudnim oružjem u rukama, često sa minimalnim zalihama municije, o čemu se takođe piše i daju primeri u ovoj knjizi. Kao da naš ceo rat I nije bio politički jer smo od početka vodili duboko ispolitiziranu oslobodilačku borbu i revoluciju.

Ako bi nas neprijatelj u nekim svojim ofanzivama i naterao na neizbežno frontalno sučeljavanje, i tada nam naneo velike gubitke, opet pravi uspeh nije bio na njegovoj strani, jer nam je nametnuo svoju taktiku frontalne borbe, od koje smo po pravilu bežali. Takvi neuspesi i gubici i nisu u stvari bili rezultat naših slabosti ili grešaka. Kada je, međutim, inicijativa bila na našoj strani po pravilu smo uspešno tukli i zadavali udarce, krupne ili sitne, nije važno, tamo gde nas protivnik nije očekivao ili nam se nadao. Drukčije je bilo kad

bi sami iz nepromišljenih, pogrešnih političkih ili nekih drugih razloga, išli da po svaku cenu srušimo i osvojimo neku suvišnu tvrđavu. Kao što je to bilo u početku našeg rata 1941, od Pljevalja, Udbine, Kupresa, Prijepolja, kasnije našeg slavonskog Čaglina, Ludbrega II, Koprivnice II, a da ne govorimo o Sremskom frontu itd. Tada se gorluruko jurišalo na utvrđene garnizone ili šančeve, koji su često samo u glavama lokalnih ili nekih viših štabskih oficira, imali neki značaj. Ili su im i tada pogrešno pridavali važnost zbog nekih svojih sitnih političkih potreba ili »mobilizacije« i drugih pogrešnih zadataka, procena i ambicija, danas potpuno beznačajnih za istoriju ovog naroda. O tim porazima, generacije učesnika, ratnih komandanata kojima bi to trebalo da bude sveti posao i dug, još uvek nerado pišu ili ih stavljaju u neke sporedne fusnote tobože pogrešnih prethodnih analiza. Po njima smo pobedu dobili kao po nekoj intuiciji njihovih vojnih, partijskih i komandantskih genijalnosti i zato su imali pravo da pojašu »Belca« pobjede i da dekadama ne izlaze iz luksuznih kola.

Ne greše u tome samo režiseri i producenti filmova već, na žalost, i naši oprobani ratni komandanti, vojvode, a sada neki i vojni pisci. U odnosu na ratnu teoriju i nauku, glavni i bitni uspjesi naše borbe nisu išli po nekim linijama »manevarskih uslova«, »strategijskih zahvata« itd., kako se danas opširno i lepo piše. Naprotiv, Ludbreg II je rečiti primer jedne pogrešne procene, ili štaviše, nezналаčko upadanje u ranije pripremljene i prostudirane »zamke« koje su nam dobro priredili vesti učenici Klauzevica, Hindenburga i drugih ratnih teoretičara i praktičara na drugoj strani. U njihovu smo »varku i zamku« — kako su Nemci nazvali ovu operaciju — uleteli kao naručeni, naivno, dečaćki. O tome, po mojoj oceni istoričara, više alžirske nego naše revolucije, ne treba više čutati u ime nekog straha da se ne nasedne na neku novu »zamku i varku«, po kojoj bi možda upali u neku našu »post festum« »svađu« štabova, sujetu komandujućih oficira itd. Toga je sigurno bilo svuda u svetu pa i kod nas, a možda i kod Ludbrega II, ali to ne smije da nam zamagli suštinu i da se zato izbegne čestit i častan razgovor o razlozima jednog suvišnog juriša i jedne uzalud izgubljene borbe.

Treba se samo podsetiti na vreme, geografsko-politički položaj tog dela naše domovine i njen značaj za odbranu Hitlerove »evropske tvrđave«. Dokumenti RUAN (Rouen), koje je dobro interpretirao K. Bosanac, govore o mogućoj upotrebi i mađarskih trupa u ovoj operaciji pripremljenog uništenja većih partizanskih jedinica. Oni kao krunski svedok potvrđuju predosećaj, instinkt velikog zla koje nas čeka, tada već proverenog i slavnog vojvode Radojice Nenezića, Štaba Dvadeset osme i svih onih koji smo bili s njima oko Ludbrega II, da po svaku cenu treba »odustati« od tog napada. Njihov predlog za odustajanje bio je, nekoliko puta, uporno-tvrđoglavo odbijan, ali i uporno ponavljjan. Komandujući našim slavonskim jedinicama, nudili su Matetiću alternative napada, po kojima se moglo sručiti na neke druge, ne manje važne tvrđave, gde nas uopšte nisu očekivali. Kod svega dosad iznetog, baš zbog brojnih svedočanstava i tek sada otvorenih neprijateljskih arhiva, nikako ne bi mogla da se prihvati ni teza da je »lako biti pametan unazad«, i time umanjiti vrednost knjige koju je sačinila ova grupa autora.

Od neprocenjive je vrednosti i važnosti za buduću mudrost naših ljudi, da učesnici, oni koji su mogli da utiču na tok ovih događaja i koji su ih pravili, a zajedno s njima i istoriju naše oslobodilačke borbe, sami progovore, posvedoče i nepristrasno istražuju tražeći svoju istinu. Bolje je da sami očevici govore i pišu knjige o svojim uspesima i porazima, a ne da se čeka, okleva i ostavlja za kasnije. Procene samo na osnovu dokumenata, izvora i podataka iz knjiga mogu biti i pogrešne ili površne kako se često i događa sa istorijom ratova. I neka oni koji drukčije misle i koji su u posedu boljih, autentičnijih svedočanstava i dokumenata, analiza i arhiva, sednu, zagreju stolicu i ponesu se po načelu: »na knjigu, knjigom«. U tome i jeste prava vrednost ovog pažljivog rada iz istorije našeg rata kog su se poduhvatili autori ove knjige. Zato je ona istovremeno analiza i istorijski izvor za kasnija, dodatna izučavanja. Takvo je i autentično svedočenje Radojice Nenezića, kao i njegova visprena analiza i lep, narativni ratni dnevnik o sastancima, saglasnostima i nesaglasnostima, često literarno datim stranicama. U celini gledano, ova knjiga je i glas protiv dogme, krutih pravila, šablona, štapskog, birokratskog rukovođenja, a za etiku našeg partizanskog rata u kojem smo pobeđivali i u kojem nam je mnogo toga polazilo od ruke kada smo dejstvovali kako nas je, u prvom redu, učio naš vlastiti narod i prvi iz njegovih redova — Tito.

Permanentno okruženje LI kome smo vodili naš rat, velike prednosti okupatora zbog lakih komunikacija između Save i Drave išle su po mnogim pravilima generalštabskih knjiga o »manevru i njegovim dejstvima« u korist nemačkog, ustaškog, mađarskog, četničkog, bugarskog, italijanskog i drugih neprijatelja. Brojčano nadmoćan on je (ne uvek) po pravilu kad god smo svoju inicijativu i svoju mudrost imali u svojim rukama, udarao vi prazno. Ludbreg II i Koprivnica II nisu, na žalost, bili ti slučajevi. Koprivnica I i Ludbreg I bili su veliki trijumfi pobeđe sa malim, neznatnim našim gubicima, o tome se verajem nešto i pisalo. U njima smo imali i svoju brojčanu nadmoćnost i udarali kad god smo i gde god smo hteli i mogli. Takvu su taktiku u još težim geografsko-političkim uslovima nego što su bili naši, u vreme svetskog »detanta« a ne rata, uspešno preuzeli Alžirci i uspeli da savladaju Francusku, jednu od najvećih ratnih sila sveta kao što su Vijetnamci učinili sa SAD.

Upravo zato što nismo vodili neki, u vojnoj teoriji i praksi već možda negde ranije opisani rat, već se borili, toljagama i vilama, i imali svoju vlastitu revoluciju, treba obavezno kazivati a i krajnje je vreme i o našim vlastitim neuspesima i porazima. Pogotovo ako je do njih dolazilo subjektivnim greškama u komandovanju. Takav su posao čestito i vredno obavili autori knjige o Ludbregu II. Naša vojna teorija treba da izučava upravo ove poraze kako bi se na njima buduće generacije inspirisale za iduće pobeđe.

U knjizi »Kako smo vodili rat«,³ Peko Dapčević govori o karakteru dejstava Narodnooslobodilačke vojske i ukazuje da je »o d samog početka trebalo riješiti pitanje upotrebe naših oružanih snaga ne samo na čitavoj teritoriji Jugoslavije već i posebno u svakom pojedinom rejonu zemlje« »Odmah je trebalo riješiti glavno

³ IBID: str. 87. i 88.

pitanje — da li ćemo se upuštati u odsudne i krupne operacije ili ćemo sa okupatorom najprije voditi mnogobrojne bojeve na što širem prostranstvu, da bismo vezali i rasturali njegove nadmoćnije snage.

Dvoumljenja nije moglo biti, upuštanje u neke krupne i blještave bitke bila bi avantura i nasjedanje neprijatelju. To bi dovelo i do gašenja ustanka«. Zaključuje P. Dapčević.

Za istoričare čini mi se dvoumljenja nema: Ova knjiga grupe autora rečito, pribrano, dokumentovano i izvorno govori da operacija Ludbreg II spada u red onih naših ratnih napora koji su u neku ruku predstavljali: »avanturu i nasjedanje neprijatelju«. Da li su Koprivnica II i još druge operacije u drugim delovima zemlje imale sličan karakter na učesnicima događaja je, da najpre posvedoče, a zatim i istoričara da utvrde istinitost navoda i činjenica. Budućim pokolenjima, savremenici, učesnici treba da kažu svoju reč o večnim osobinama čoveka, njegovim htenjima, ambicijama, slabostima i vrlinama, spremnosti na žrtve. A sve to da bi se časno poslužilo velikom traženju istine kroz vreme. Posebno na našem tlu.

Beograd, 14. III 1989.

Dr Zdravko Pečar

PREDGOVOR REDAKCIONE GRUPE

U proljeće 1983. godine objavljena je knjiga: »17. slavonska NO udarna brigada u dokumentima, zapisima i fotografijama«. Redakciona grupa, koja je pripremala tu knjigu, u svome predgovoru najavila je da će biti pripremljena posebna knjiga o drugoj borbi 17. slavonske NO udarne brigade za oslobođenje Ludbrega 6. jula 1944. godine, u kojoj su u fašističkom okruženju izginuli borci Druge i Treće čete Trećeg bataljona, na čelu sa komandantom bataljona narodnim herojem Mojicom Birtom.

Ista redakciona grupa pristupila je organizovanju istraživanja i drugih aktivnosti u svrhu pripreme i objavljivanja takve knjige.

U 1983. godini pregledan je i izabran dio dokumentacije o toj borbi u Vojnoistorijskom institutu u Beogradu, a zatim je u Ludbregu, oktobra te godine, pregledan teren na kome je vođena borba, obavljani razgovori sa nekolicinom svjedoka toga događaja i sa predstavnicima općine Ludbreg o koncepciji knjige. Tom prilikom su drugovi iz Ludbrega predložili, da u toj knjizi damo prikaz i prve borbe 17. brigade za oslobođenje Ludbrega 3. 10, 1943. godine. Redakciona grupa je taj predlog prihvatila.

Prva verzija knjige je sačinjena u 1984. godini i uz materijalno-finansijsku podršku Skupštine općine Grubišno Polje umnožena u potreban broj primjeraka za članove izdavačkog odbora radi šireg razmatranja. U procesu širih rasprava o knjizi, članovi redakcione grupe su došli do zaključka da nedostaju razjašnjenja nekih značajnih činjenica i događaja, među koje spadaju i razgovori generala Ivana Gošnjaka, komandanta Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, o borbi u Ludbregu, sa komandantom 28. slavonske NO udarne divizije Radojicom Nenezićem u Čazmi 14. jula 1944. godine, i da se zbog toga, bez odgovarajućih tekstova R. Nenezića ne može ispravno razjasniti sticaj operativnih i drugih okolnosti, zbog kojih je došlo do tragičnog ishoda borbe u Ludbregu 6. jula 1944. godine. Zato je redakciona grupa zamolila ratnog komandanta 28. divizije Radojicu Nenezića, da o borbama te divizije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1944. godine, napiše svoj analitički osvrt, što je on nakon nekoliko mjeseci intenzivnog rada i učinio.

Nakon toga moglo se pristupiti pripremi druge verzije knjige pod radnim naslovom: »Dvije borbe za oslobođenje Ludbrega«. Tu fazu

rada na pripremi knjige finansirali su Skupština općine Ludbreg sa tri četvrtine, a Skupština općine Grubišno Polje sa jednom četvrtinom troškova.

U aprilu 1985. godine, pregledana je na mikrofilmu u Vojnoistorijskom institutu u Beogradu, vrlo obimna dokumentacija njemačkog 69. armijskog korpusa o neprijateljskom poduhvatu pod nazivom »ROU-EN«, i utvrđeno je, da se u toj dokumentaciji nalazi suštinsko razjašnjenje sticaja operativno-taktičkih okolnosti, zbog kojih je došlo do tragičnog ishoda druge borbe za oslobođenje Ludbrega 6. jula 1944. godine, pa je trebalo izvršiti prevođenje sa njemačkog jezika jednog broja ključnih dokumenata toga neprijateljskog poduhvata, što je i urađeno u oktobru 1985. godine.

Recenzije druge verzije knjige su napisane do kraja decembra 1985. godine.

Ratni izvještaji štabova 10. korpusa i 28. divizije o drugoj borbi za oslobođenje Ludbrega su dali različite i u suštini oprečne ocjene. Nakon više od 40 godina, na osnovi temeljite analize dokumenata naših i neprijateljskih štabova o toj borbi i pripremljene druge verzije knjige sa ocjenama recenzenata, postojala je mogućnost da se okolnosti, zbog kojih je došlo do tragičnog ishoda te borbe, zajednički razjasne na sastanku preživjelih članova tih štabova. Takvu inicijativu su krajem juna 1986. godine dali drugovi: Dušan Čalić, Radojica Nenezić i Rade Bulat. Članovi redakcione grupe za pripremu ove knjige su činili napor da se takva zajednička analiza izvrši, ali ratni komandant i politički komesar 10. korpusa, Vlado Matetić i Ivan Šibi, nisu prihvatili da učestvuju u zajedničkoj analizi na sastanku članova ratnih štabova.

Takvi stavovi V. Matetića i I. Šibla, utjecali su na opredjeljenje u Općinskom odboru SUBNORA-a Ludbreg, da odustanu od stava da budu suizdavači ove knjige i takav svoj stav su saopštili redakcionoj grupi u pismu od 6. maja 1987. godine.

U Domu JNA u Beogradu održana je 4. i 5. juna 1987. godine sjednica Izdavačkog odbora za pripremu ove knjige i u toku dvodnevnog rada obavljena je iscrpna rasprava o koncepciji i sadržaju treće verzije knjige, o pitanjima suizdavaštva i finansiranja pripreme knjige za štampu.

Sadašnji naslov ove knjige izabran je na tome sastanku, a to je značilo da je nužno pripremiti treću verziju knjige sa sličnim sadržajem, ali u drugačijoj integralnoj kompoziciji teksta grupe autora uz stručnu redakturu teksta i ponovnu stručnu recenziju.

Kako se nije moglo računati na finansijsku podršku iz Ludbrega, Izdavački odbor je zaključio da se organizuje akcija akontacije pretplate na knjigu i davanje dobrovoljnih priloga boraca i građana, da bi se na taj način obezbjedilo finansiranje pripreme treće verzije knjige za njeno štampanje, ali koji ne uključuju i troškove štampanja knjige.

Domicilni odbor 17. slavonske NO udarne brigade pri SO Grubišno Polje je na osnovu toga zaključka Izdavačkog odbora usvojio stav da uputi poziv sekcijama brigade da organizuju slanje akontacije pretplate i dobrovoljnih priloga za pripremu treće verzije ove knjige. Taj poziv je upućen 5. 11. 1987. godine.

U nekim općinskim odborima SUBNOR-a u međurječju Save i Drave, bilo je neodređenosti oko pitanja trebaju li borci akontacijom preplate i dobrovoljnim priložima podržati finansiranje pripreme ove knjige. To je bilo zapaženo, pa je na inicijativu drugova iz odbora SUBNORA-a zajednica općina Bjelovar i Varaždin, u Republičkom odboru SUBNOR-a Hrvatske 25. 01. 1988. godine održan sastanak, na kome se raspravljalo o koncepciji treće verzije ove knjige. Nakon poduže rasprave, zauzet je stav, da se podrži izdavanje treće verzije ove knjige i date su sugestije u vezi sa izborom recenzenata teksta knjige, koje je redakciona grupa prihvatila. Zapisnik o sadržini rasprave i zaključcima toga sastanka, Republički odbor SUBNOR-a SR Hrvatske uputio je 8. 02. 1988. godine zainteresovanim organima i organizacijama.

Rukopis treće verzije knjige je završen i umnožen krajem novembra 1988. godine, a zatim predan recenzentima.

Tri izabrana recenzenta dala su pozitivnu ocjenu knjige, uz odgovarajuće predloge za poboljšanje njenog teksta.

Završna redaktura teksta knjige po osnovi usvojenih primedbi recenzenata obavljena je u maju i junu 1989. godine, a nakon toga i jezička lektura rukopisa.

Nakon šest godina upornog rada na nalaženju, korišćenju i tumačenju nekoliko stotina izvornih dokumenata i izboru značajnog broja svjedočanstava učesnika događaja, završen je tekst o ove knjige o borbama 28. slavonske NO udarne divizije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. U njoj je, zbog posebnih moralno-političkih razloga, morao biti vrlo temeljito i iscrpno rasvjetljen, te dokumentovano i uvjerljivo izložen sticaj operativnih i drugih okolnosti, usljed kojih je došlo do zajedničke pogibije boraca Druge i Treće čete Trećeg bataljona 17. slavonske NO udarne brigade na čelu sa komandantom bataljona, narodnim herojem Mojicom Birtom, u fašističkom okruženju u Ludbregu 6. jula 1944. godine. Zato je tome događaju morao biti posvećen najveći broj stranica ove knjige. U tih šest godina morali su biti savladani mnogobrojni otpori da bi bio prokrčen put objavljivanju istorijske istine o tome događaju. Svaka stranica ove knjige, posvećena drugoj borbi za oslobođenje Ludbrega, slikovito rečeno, predstavlja reflektor, a sve one zajedno daju jarko osvijetljenje junačkog podviga Mojice i njegovih boraca, pa se ovom knjigom otklanjaju razna nagađanja i neodređenosti, koja su zatamnivala taj događaj iz naše narodnooslobodilačke borbe.

Ratni komandant naše 28. divizije, narodni heroj Radojica Nenezić, i mi iz redakcione grupe, pripremili smo tekstove za drugi dio ove knjige bez autorskih honorara, jer smo polazili od stava da je pisanje tih tekstova naša neotpisiva moralna obaveza.

Završavajući ovaj naš složeni i odgovorni historiografski izdavački poduhvat, izražavamo svoju zahvalnost svima koji su nam pomagali da ga ostvarimo.

Aleksandru Pavićeviću, diplomiranom inženjeru iz Beograda, dugujemo posebnu drugarsku zahvalnost, što je bez naknade preveo sa njemačkog jezika najveći broj dokumenata o neprijateljskom poduhvatu »Rouen«, koje objavljujemo u ovoj knjizi.

Akontaciju pretplate na ovu knjigu uplatilo je 630 boraca i građana. Dobrovoljne priloge za njenu pripremu i izdavanje dalo je 184 pojedinca i 6 organizacija. Najviše akontacija pretplate stiglo je iz općine Slavenska Požega, a to je postignuto zahvaljujući zalaganju druga Dušana Lukića. Iz općine Daruvar bilo je najviše pojedinaca koji su dali dobrovoljne priloge za pripremu i izdavanje ove knjige, ali i značajan broj onih, koji su uplatili akontaciju pretplate za knjigu, što je postignuto zahvaljujući zalaganju druga Milana Desančića.

Najviši pojedinačni iznos dobrovoljnog priloga dao je prvoborac i poznati rukovodilac u 17. i 25. brigadi, drug Zdravko Uskoković iz Voćina.

Ovako prikupljena sredstva bila su jedini izvor za pokriće troškova u trećoj fazi rada na pripremi ove knjige.

U toku rada za pripremanje ove knjige, imali smo oslonac u Domicilnom odboru 17. slavonske NO udarne brigade, pri Skupštini općine Grubišno Polje. Predsjednik odbora potpukovnik Milorad Golić, član odbora Branko Mišćević i sekretar odbora Gojko Utješinović, istrajali su u svome nastojanju da bude obezbjeđena neophodna podrška toga odbora ostvarivanju ovog izdavačkog poduhvata.

Komandanti jedinice, koja nasljeđuje tradicije 28. slavonske NO udarne divizije, pukovnici Milovan Gligorović i Nikola Marić, vrlo odlučno su davali podršku našem nastojanju da ova knjiga istoriografski objektivno rasvijetli njena borbena dejstva u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

U drugoj fazi priprema ove knjige, oslanjali smo se na izdavačke usluge IRO »Poslovna politika« iz Beograda.

Izdavačke usluge u završnoj fazi pripreme, pripremi za štampu i štampanju knjige, izvršila je IRO »Ekonomika« iz Novog Beograda, kojoj izražavamo posebnu zahvalnost.

Članovi redakcione grupe:

Krsto Bosanac, Vladimir Kadić, ^rko Svilos, Slavko Dobrić i Ilija Jurić.

UVODNA OBRAZLOŽENJA

Dvadeset osma slavonska NO udarna divizija formirana je polovinom maja 1943. godine i tom prilikom dobila je naziv: »10. divizija NOV Hrvatske«. U oktobru 1943. godine Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije preimenovao je u 28. diviziju NOV Jugoslavije. Glavni štab NOV i PO Hrvatske januara 1944. godine proglašava je udarnom divizijom.

Prilikom formiranja, u sastav ove divizije su ušle 17. slavonska i novoformirana 21. slavonska brigada. Februara 1944. godine u sastav divizije je ušla 25. brodska brigada, a aprila 1945. godine, prije početka završnih operacija za oslobođenje Jugoslavije, u njen sastav ulazi i 3. artiljerijska brigada Jugoslovenske armije.

U dvije godine vojevanja 28. divizija je vodila borbe u Slavoniji, sjeverozapadnoj Hrvatskoj, u Turopolju (kod Velike Gorice), srednjoj i istočnoj Bosni, učestvovala je u borbi za oslobođenje Beograda, zatim u borbama kod Bijeljine i Brčkog, i napokon u završnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije. U sastavu Druge armije, 28. divizija je nastupala operativnim pravcem Doboj, Derventa, Bosanska Gradiška, Bosanska i Hrvatska Kostajnica, Petrinja, a završila je svoj ratni put u borbama za oslobođenje Zagreba, ulazeći u Zagreb preko savskog mosta 8. maja 1945. godine.

Vremenski posmatrano, 28. divizija je vodila borbe u Slavoniji 10 mjeseci, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 6 i južno od rijeke Save (Srbija, Bosna i Hrvatska) 8 mjeseci — što znači, da je na zavičajnom području u Slavoniji vojevala 10 mjeseci, a van područja svoga formiranja 14 mjeseci — dakle, više od polovine vremena svoga borbenog dejstvovanja. Prema tome, ona pripada onim divizijama naše narodnooslobodilačke vojske, koje su učestvovala u borbama na širim operativnim prostranstvima Jugoslavije.

Borački sastav divizije su do oktobra 1944. godine činili borci iz Slavonije, Bilogore, zapadnog dijela Srema i đurđevačkog dijela Podravine, a poslije borbe za oslobođenje Beograda više od polovine njenog boračkog sastava činili su borci iz sjeverozapadne Srbije (Posavine, Mačve i Pocerine).

U maju 1943. godine, pri formiranju, divizija broji 1.670 boraca, a na kraju rata, u borbama za oslobođenje Zagreba imala je u svome sastavu oko 8.500 boraca.

U dva navrata 28. slavonska NOU divizija je učestvovala u borba-
ma na području sjeverozapadne Hrvatske.

Prvi njen boravak na području Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske, koje obuhvata sjeverozapadnu Hrvatsku, bio je u vremenu od 9. septembra 1943. godine do 10. januara 1944. godine, a to bi se, u smislu borbenog potencijala, moglo izraziti sa 32 bataljon — mjeseca ($8 \times 4 = 32$). U septembru, oktobru i novembru 1943. godine, 28. divizija je vršila borbena dejstva pod komandom Štaba Druge operativne zone i sa jedinicama te Zone, a na prostoru južno od rijeke Save (Vukomeričke Gorice — Velika Gorica), divizija je samostalno operisala po direktivama Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

U prvome dijelu ove knjige opisuju se borbena dejstva u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, u kojima je učestvovala 28. divizija kao osnovna snaga, i detaljnije obrađuje **prva borba za oslobođenje Ludbrega**, koja je vođena 3. 10. 1943. godine.

Drugi boravak 28. divizije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj bio je u vremenu od 8. maja do 14. jula 1944. godine, a u njenom sastavu su tada bile: 17, 21. i 25. brigada. To bi se također, u smislu borbenog potencijala, moglo izraziti sa ostvarena 24 bataljon — mjeseca ($12 \times 2 = 24$). Bobrena dejstva su tom prilikom vođena pod komandom Štaba 10. korpusa »Zagrebačkog« i sa jedinicama toga korpusa.

U drugom dijelu ove knjige izlaže se potpunija kritička analiza borbenih dejstava na tom području, u kojima je učestvovala 28. divizija, a podrobnije se osvjetljava, kritički analizira i dokumentovano rekonstruira priprema, tok i ishod **druge borbe za oslobođenje Ludbrega** 6. jula 1944. godine.

Iz izloženog se vidi, da je 28. slavonska NO udarna divizija vodila borbe svega 10 mjeseci na području svoga formiranja, a 14. mjeseci je učestvovala u borbenim dejstvima izvan Slavonije **u funkciji ostvarivanja širih strategijskih i operativnih poduhvata**, koje su inicirali Glavni štab NOV i PO Hrvatske i Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije. Iz toga se može zaključiti, da je ova divizija i po karakteru svojih borbenih zadataka i po boračkom sastavu, više od polovine vremena svoga vojevanja **dejstvovala u funkciji razvoja oslobodilačke borbe na širim prostorima Jugoslavije i na učvršćivanju bratstva i jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije**.

Ova knjiga prikazuje ostvarivanje takve njene uloge u razvoju oslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u 1943. godini u prvom, a u 1944. godini u drugom dijelu knjige. Kazano vojnim rječnikom, taj dvokratni boravak 28. divizije u tome području se može izraziti, u smislu borbenog potencijala, kao 56 bataljon-mjeseci ($32 + 24 = 56$).

Da bi se bolje razumjele međuzavisnosti u procesima razvoja NOB-e u međurječju Save i Drave, valja poći od strategijskih procjena rukovodstva NOB-e i načina ostvarivanja određenih strategijskih zamisli, kroz operativne poduhvate partizanskih jedinica u međurječju Save i Drave.

Međuzavisnost u razvitku narodnooslobodilačke borbe u Slavoniji i sjeverozapadnoj Hrvatskoj

Josip Broz Tito u svom pismu Glavnom štabu narodnooslobodilačkih partizanskih odreda za Hrvatsku, upućenom u prvoj polovini januara 1942. godine, između ostalog kaže:

»III. Na prostoru Slavonije, uključujući tu i Srem do Beograda, formirati jedno operativno rukovodstvo s četiri partizanska odreda. Uporišta za ove odrede bile bi planine: Moslavačka gora, istočni ogranci Bilogore, Požeške planine,* Fruška gora. Ako na ovom području nema partizanskih odreda, onda potrebna jezgra prebaciti iz operativne zone pod I. (Prva operativna zona obuhvatala je Liku, Kordun i Baniju — napomena K. B.). Ne treba se plašiti da će se Lika isprazniti. Treba imati na umu da je čvor situacije na dijelu Hrvatske sjeverno od Save. Osim toga samo na tom dijelu okupator se može osjetno pogoditi.«¹

U vremenu kada je drug Tito uputio navedeno pismo, na području Slavonije i Moslavine postojao je partizanski bataljon, u kome se borilo 238 partizana, a taj podatak navodi dr Dušan Čalić u predgovoru knjizi Jove Kokota »Dvanaesta proleterska Slavonska brigada«.²

U proljeće 1942. godine partizanski pokret u Slavoniji ubrzanije se razvija. Formira se partizanski odred sa dva bataljona.

Radi ostvarivanja zamisli druga Tita da se ubrza razvitak partizanskog pokreta u međurječju Save i Drave, Glavni štab Hrvatske, u martu 1942. godine, odlučuje da u Slavoniju uputi proleterski bataljon pri GŠH i o tome obavještava Štab partizanskog odreda u Slavoniji. Međutim, taj proleterski bataljon nije bio upućen u Slavoniju, već prema Dalmaciji.

Nešto kasnije, na zahtjev Glavnog štaba Hrvatske, Banijski partizanski odred formirao je 30. marta 1942. godine u selu Brestik, u podnožju zapadnih obronaka Šamarice, banijsku proletersku čet, koja je bila namjenjena za podršku u razvoju ustanka u Slavoniji, a kasnije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

U pismu CK KPH, — Povjerenstvu CK KPH za Slavoniju od 8. maja 1942. — o razvoju NOB-e u pojedinim dijelovima Hrvatske i zadacima toga Povjerenstva — pored ostalog se kaže: . . . »Razvitak partizanskih odreda u Slavoniji, od ogromnog je značaja za prenošenje partizanskih borbi na cijelu Hrvatsku. Zato ćemo nastojati da Vam pomognemo koliko god se budu ukazivale mogućnosti za to. . . . Kako smo naprijed naglasili, Slavonija je jedan od najvažnijih sektora u vezi sa prenošenjem partizanskih borbi na cijelu Hrvatsku. Mi iz gore pomenutih razloga nismo Vam se mogli približiti, niti Vam poslati kompletan proleterski bataljon. Nadamo se da će dolazak i jedne proleterske čete povoljno uticati na razvitak partizanskog pokreta. . . . (radi se o Banijskoj proleterskoj četi, koja je u Slavoniju stigla 25. maja

* Požeška gora.

¹ Josip Broz Tito — Sabrana djela, — Tom osmi, strana 101—102. — Izdavački centar »Komunist«, Beograd, BIGZ, Beograd, Izdavačko-knjižarsko poduzeće »Naprijed«, Zagreb — Beograd 1979. god.

² Izdanje: Vojno-izdavački i novinski centar — Beograd — 1987. godine str. 8.

1942. god. — prim. K. B.). ... Odlučili smo pored toga da drug Grga (Jankes) preuzme komandu vaše Zone, a da Gašpar (Karlo Mrazović) bude politički komesar. Sa njim šaljemo četiri dobrovoljca koji su izvršili oficirski kurs ..»³

Banijska proleterska četa sa 65 boraca pod komandom Nikole Demonje stigla je u Slavoniju u drugoj polovini maja 1942. godine. Sa tom četom u Slavoniju je došao i Franjo Ogulinac — Seljo, načelnik operativnog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske, koji će neko vrijeme koordinirati borbena dejstva banijskih proletara i slavonskih partizana.

U junu 1942. godine u Slavoniju je sa Motajice preko rijeke Save prešlo 110 boraca Krajiškog proleterskog bataljona. Taj je bataljon prethodno pretrpio velike gubitke u borbama sa četnicima i njemačkim snagama u srednjoj Bosni.

O ovim događajima u Slavoniji u tome periodu više se može saznati iz knjige Jove Kokota: »Dvanaesta slavonska proleterska brigada« — izdanje Vojnoizdavački i novinski centar — Beograd, strana 25. do 28.

Jedan od organizatora ustanka i čelnih rukovodilaca NOP-a u Slavoniji, Dušan Calić, u predgovoru za naprijed navedenu knjigu, na str. 8. i 9. na slijedeći način ocjenjuje razvitak NOP-a i NOB-e u Slavoniji u vremenu maj — oktobar 1942. godine:

»Ocjenjujući razvoj ustanka u Jugoslaviji, Tito u članku »Godišnjica narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji«, daje za razvoj ustanka u Hrvatskoj slijedeću ocjenu: **»U Hrvatskoj i Dalmaciji partizanski pokret odvijao se nejednomjerno i dosta sporo. Ali, u tim pokrajinama narodnooslobodilačka borba, od samog početka, dobija čvrst i trajan karakter, slično Srbiji, iako dosta kasnije. Slaba strana partizanskog pokreta Hrvatske bila je ta što je dugo vremena u odredima učestvovao pretežno srpski element, a vrlo malo Hrvata. Iznimka je bila Dalmacija i Primorje«.** Mislim da ova Titova ocjena u potpunosti važi i za Slavoniju. Zbog čega se ustanak u Slavoniji u datim uslovima, nije brže razvijao, pitanje je na koje odgovor treba da da historijska nauka.

Svakako, komunisti Slavonije bili su svjesni slabosti o kojima je govorio Tito, i prema svojim sposobnostima su nastojali da ih što prije otklone. Radi toga bitno je bilo ne samo proširiti, ojačati, već i objediniti i sinhronizirati djelovanje svih partijskih organizacija u Slavoniji i, preko toga, svih komunista. Velika prepreka takvom razvoju, bilo je sektaštvo u primanju novih članova Partije.

S tim problemom bavile su se sve partijske organizacije, gotovo sve vrijeme rata. Novi kvalitet povezanosti rada partijskih organizacija na čitavom teritoriju Slavonije, bila je bitna pretpostavka bržem širenju oružane borbe u cijeloj Slavoniji. U tome pogledu udarnu snagu i okosnicu ustanka čine vojne jedinice, koje su brojčano stalno narastale, tako da su koncem avgusta 1942. na teritoriji Slavonije već djelovala dva odreda sa 1.665 partizana. Po socijalnoj strukturi dominirali su seljaci, kojih je u partizanskim jedinicama tada bilo 1.442 borca, oko 192 radnika i daleko manje drugih zanimanja. Po nacionalnom sastavu bilo je 1.519 Srba, 179 Hrvata i daleko manje drugih nacionalnosti. Nepodjeljeno mišljenje je posvuda vladalo da će pobjeda u Hrvatskoj doći i kroz učešće hrvatskog naroda u oružanoj borbi.

U drugoj polovini 1942. sve oštrije se postavlja pitanje proširenja oružane borbe u čitavoj Slavoniji, masovno privlačenje stanovništva u parti-

³ Zbornik — Tom V, knjiga 5, strana 59.

zanske oružane jedinice, prvenstveno hrvatske, ali i drugih nacionalnosti, proširenje oslobođenih teritorija, jačanje oružane borbe, a posebno organizacija napada na željezničku prugu Zagreb — Beograd, oslobađanje većih mjesta i određenih gradova. Stalno je isticano da treba pomoći partizanskim jedinicama u zagrebačkoj oblasti, koja je sa Slavonijom činila jedinstveno područje, a po Titovoj ocjeni ključno područje, na kojem su se trebali nanositi najteži udarci okupatoru i ustašama. Bilo je jasno od prvog dana ustanka, da je specifičan značaj oružane borbe u Slavoniji i u tome, da se onemogućiti okupatoru i ustašama da se koriste poljoprivrednim proizvodima te bogate pokrajine. U ljeto 1942. taj zadatak dobio je široku dimenziju, kao osiguranje žetve i onemogućavanje okupatoru da od seljaka uzme ljetinu. Širenje ustanka pod kraj 1941. i početkom 1942. nalagalo je potrebu formiranja brigade, sa perspektivom brzog formiranja i većih jedinica. Za taj prijelaz na viši nivo oružane borbe, naročito u drugoj polovini 1942, bili su stvoreni svi potrebni preduslovi. Partizanski odredi, sa banijskim, i kasnije, bosanskim proleterima, već su imali nekoliko uspješnih većih vojnih akcija do napada na Španovicu. Svakako, treba spomenuti i oslobođenje Kamenskog i likvidaciju satnije krvoloka Petranovića u prvoj polovini 1942, gdje su banijski proleterici pokazali sve svoje vrline proleterске jedinice; zatim, likvidaciju naftonosnih polja Goilo, u kojoj su zajedno učestvovali slavonske, banijske i moslavačke jedinice, te napad na Đulaves 20. VI 1942, i niz drugih akcija. Neke su imale izvanredan uspjeh (oslobođenje Kamenskog i Goila), neke dobar, pojedine djelimičan uspjeh, a neke i neuspjeh. Svakako, slavonski partizani su tada stekli veliko ratno iskustvo, tako da je formiranje brigade predstavljalo logičan nastavak razvoja oružane borbe u Slavoniji. U tim borbama slavonski partizani ispoljavali su izvanrednu borbenost.

Kao što vidimo, zakonitosti razvoja narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji dovele su do formiranja 11. 10. 1942. prve brigade u Slavoniji. Uslovi razvoja oružane borbe u Slavoniji su, praktički, odredili njene daljnje neposredne zadatke, kao pokretne jedinice koja djeluje gdje god je to potrebno. U datim uslovima u Slavoniji, to je prvenstveno značilo da se uputi u sela gdje nisu bile partizanske jedinice, i to, prvenstveno, u hrvatska sela«. (Završeno citiranje dijela teksta predgovora dr D. Čalića).

Dušan Čalić je lično, kao odgovorni partijski rukovodilac, učestvovalao u predvođenju prodora banijskih proletara i slavonskih partizana na Kalničko Gorje u oktobru 1942. godine, radi jačanja NOB-e i NOP-a na tome području.

Glavni štab NOV i PO Hrvatske, u septembru 1942. godine, upućuje u Moslavinu i Slavoniju tri bataljona Banijskog partizanskog odreda pod komandom Nine Marakovića, sa ciljem da se ubrza razvitak NOB-e u međurječju Save i Drave. Tako, u septembru i početkom oktobra 1942. godine, Moslavina (Gojilo), Bilogora (Pitomača i Grubišno Polje) i Slavonija (Španovica), postaju poprišta žestokih partizanskih napadnih poduhvata, u kojima učestvuju snage sastavljene od više partizanskih bataljona.

Poseban značaj, za dalji razvitak NOB-e u Slavoniji imala je potpuna i trajna likvidacija zloglasnog ustaškog uporišta u selu Španovica, na putu između Pakraca i Slavonske Požege. U tome napadu učestvovali su: tri bataljona Banijskog partizanskog odreda, Banijska proleterska četa, Krajiški proleterski bataljon i četiri slavonska partizanska bataljona — ukupno osam partizanskih bataljona sa oko 1.700 partizana.

Borba je počela 5—6. oktobra i trajala je dvije noći i jedan dan. Tom prilikom je poginulo 160 ustaša, a popriličan broj je zarobljen i izveden pred čuveni narodni sud sastavljen od nekoliko stotina »sudija porotnika«, pa je tako to ustaško uporište trajno likvidirano. Partizani su tokom te borbe uspjeli da obore i jedan dvomotorni avion bombarder.

Treba reći, da je prije ove borbe u Španovici, u Štabu III OZ postojala dilema, da li da se sa navedenom grupacijom partizanskih bataljona, poslije napada na uporište neprijatelja u Grubišnom Polju, izvede napad na uporište neprijatelja u Daruvaru ili u Španovici. Tadašnji komandant Zone, Grga Jankes, uporno je zastupao varijantu napada na veoma jako uporište neprijatelja u Daruvaru. U tom smislu je zadužio Petra Drapšina da razradi pripremu i plan napada, pisac ovih redova je bio zadužen, da, kao poznavalac Daruvara, pomaže Petru Drapšinu u razradi toga plana. Politički komesar Zone, Karlo Mrazović, je nasuprot Jankesu, zastupao stanovište da tu grupaciju partizanskih bataljona treba angažovati za likvidaciju ustaškog uporišta u Španovici. Referisanju Petra Drapšina komandantu Zone o planu napada na uporište u Daruvaru, prisustvovali su: dr Pavle Gregorić — Brzi, Rade Bulat iz GŠH, Joža Horvat, Ivan Šibi, a sticajem okolnosti i Andrija Hebrang, koji je dan ranije stigao u Štab III operativne zone, nakon poznate razmjene. I tom prilikom je Grga Jankes ostao pri varijanti napada na uporište neprijatelja u Daruvaru. Ta je varijanta bila »spektakularnija«, ali i sa velikim rizicima. Međutim, kasnije u toku toga dana (ili slijedećeg), ipak je prevladala argumentacija Karla Mrazovića — Gašpara, da je za dalji razvitak NOB-e u Slavoniji, daleko značajnija i ispravnija varijanta, da se likvidira ustaško uporište u Španovici. Drug Karlo Mrazović je meni 1974. godine, prilikom našeg susreta u Lončarici kod Grubišnog Polja, kazao, da su mu tom prilikom, veliku podršku u argumentaciji razloga za napad na ustaško uporište u Španovici, dali i neki komandanti partizanskih jedinica, a posebno Vicko Antić — Pepe, tadašnji komandant Psunjskog partizanskog odreda.

Docnija zbivanja su potvrdila ispravnost varijante za koju se tako odlučno zalagao Karlo Mrazović — Gašpar, te sam kao pisac ovih redova i svjedok tih događaja, smatrao da tu činjenicu treba ovim povodom zabilježiti.

Poslije trajne likvidacije ustaškog uporišta u Španovici, partizanski pokret i NOB-a u Slavoniji, ušli su u kvalitativno novu fazu razvitka. Stvoreni su uslovi da se formira prva slavonska partizanska brigada, kao i da se oforme partizanske jedinice koje će iz Slavonije krenuti u pravcu Kalničkog Gorja i sjeverozapadne Hrvatske, radi razgaranja NOB-e na tome području. Nastupio je dakle, trenutak kada će slavonski partizani takav poduhvat moći ostvariti.

Krajem septembra 1942. godine u Slavoniju je stigao oficir Glavnog štaba PO Hrvatske, Rade Bulat, i donio direktivu da se od banij-skih proletera i slavonskih partizana formira partizanski odred sa dva bataljona, koji će izvršiti prodor na Kalničko Gorje.

Prije R. Bulata, u Slavoniju su došli drugovi, Joža Horvat, koji će biti imenovan na dužnost političkog komesara Kalničkog partizan-

skog odreda, i Ivan Šibi, koji će biti imenovan za političkog komesara jednog od bataljona u tome odredu.

U Štabu III operativne zone (komandant Grga Jankeš, politkomesar Karlo Mrazović — Gašpar), koji se tada nalazio uzvodno od manastira Pakre kod Daruvara, utanačene su sve pripreme za formiranje Kalničkog partizanskog odreda i organizovanje podrške njegovom prodoru u sjeverozapadnu Hrvatsku, jednim partizanskim bataljonom sa područja istočnog dijela Bilogore.

Na osnovi tih odluka, u selu Bijela kod Daruvara, 10. oktobra 1942. godine, ispred mjesne škole, postrojilo se 180 boraca Kalničkog partizanskog odreda, čiji su borački sastav činili sedamdeset boraca Banijske proleterske čete, kao kadrovska jezgra, i 110 boraca iz Slavonije i Bilogore, koji su se dobrovoljno opredjelili za učešće u prodoru u sjeverozapadnu Hrvatsku u sastavu novoformiranog Kalničkog partizanskog odreda. Mate Jerković je određen za komandanta, a Joža Horvat je imenovan na dužnost politkomesara odreda.

Istoga dana, nekoliko kilometara istočnije, u selu Gornji Borki, formiran je 1. bataljon 1. slavonske udarne brigade (kasnije preimenovala u 12. slavonsku NO udarnu brigadu) sa 229 boraca (komandant bataljona Đuro Dulić, politkomesar Mirko Bulović), koji je dobio zadatak da dejstvuje u istočnom dijelu Bilogore, prihvata kurire i ranjenike Kalničkog partizanskog odreda (uključivo transport ranjenika u partizanske bolnice u Slavoniji), i na taj način da podržava njegov prodor i održanje na Kalničkom Gorju.

Istog dana popodne, kolona od tri partizanska bataljona sa 400 već iskusnih boraca, krenula je preko visa Vrani Kamen u ostvarivanje poduhvata, čiji je cilj bio prodor u sjeverozapadnu Hrvatsku radi razgaranja NOB-e na tome području. Rukovođenje ovim poduhvatom povjerenjeno je drugovima: Dušanu Čaliću, koji je bio odgovorni partijski rukovodilac, te Mati Jerkoviću i Joži Horvatu, kao komandantu i politkomesaru Kalničkog partizanskog odreda.

Na čelu kolone, koja se uspinjala na Vrani Kamen bio je Prvi bataljon 1. slavonske brigade, a za njim dva bataljona Kalničkog partizanskog odreda. Na samom visu Vranog Kamena (ispred trigonometra 830), 2. četa 1. bataljona, — kao prethodnica kolone, — »odsjekla« je začelje jedne neprijateljske kolone i zaplijenila top sa zapregama i granatama. Top sa municijom je upućen u Prvu slavonsku partizansku brigadu, koja je sutradan, 11. 10. 1942. godine formirana kod sela Budića. Tako je njen prvi bataljon na najbolji način upotpunio čin njenoga formiranja.

Borba na Vranom Kamenu, bila je okršaj sa začeljem jedne od četiri bojne (bataljona) 4. gorskog zdruga iz Daruvara, koje su toga dana krenule u ostvarivanje poduhvata pod nazivom »Bijela«. Taj neprijateljski poduhvat pokrenut je sa ciljem, da se u području sela Vrbovac, Markovac, Pakrani i Bijela, okruže partizanski bataljoni koji su se tamo nalazili.

Krajiški proleterski bataljon, pod komandom Branka Vukovića, je kod sela Pakrana vodio tešku odbrambenu borbu protiv »koturaške bojne« podržane tenkovskom borbenom grupom. Lijevo i desno od Krajišnika, borila su se dva bataljona Psunjskog partizanskog odreda,

i na taj način obezbjedili da se formiranje Kalničkog partizanskog odreda u selu Bijela neometano obavi.

Postojala je mogućnost, da se u tim borbama angažuju i tek formirani Kalnički NOPO i Prvi bataljon Prve slavonske brigade, ali se ostalo pri stavu da se oni ne uvode u borbu, kako se ne bi odgađao njihov polazak prema Kalniku. Pošto bataljoni u odbrani, i pored teške cjelodnevnne borbe i osjetnih gubitaka ipak nisu uspjeli da zaustave neprijatelja, snage domobranskog zdruga iz Daruvara i ustaška milicija su prodrle u sela Vrbovac, Markovac, Pakrane i Bijelu, i tokom 10. i 11. oktobra 1942. godine u tim selima pobile mnogo mještana. U ta dva dana su mještani tih sela pretrpjeli najveće žrtve u NOR-u.

O teškim borbama Krajiškog proleterskog bataljona 10. i 11. oktobra 1942. godine kod sela Pakrani i Bijela, detaljnije je pisao Branko Vuković u knjizi: »Prvi krajiški proleterski bataljon« na str. 167 — 175, a koju je izdala »Narodna armija«, Beograd, 1971. godine. Krajiški proletereri su učinili sve što su mogli da se formiranje Kalničkog NOPO u selu Bijela neometano izvrši i da taj odred u planiranom roku krene prema Kalniku.

Poslije kraćeg borbenog okršaja na grebenu Vranog Kamena, kolona od tri partizanska bataljona se spustila prema selu Koreničani, i u jutro 11. 10. 1942. godine stigla u sela istočnog dijela Bilogore. Odatle je Kalnički partizanski odred krenuo u prodor prema Kalniku, a Prvi (»Bilogorski«) bataljon Prve slavonske brigade je vršeci borbeno dejstva u okolini Grubišnog Polja, obezbjeđivao predviđenu operativnu podršku ostvarivanju zadataka Kalničkog partizanskog odreda.

O tome kako je Kalnički partizanski odred ostvarivao dobiveni zadatak govori se u nekoliko istoriografskih tekstova, a između ostalih o tome su opširnije pisali:

— **Miloš Crnobrnja** u tekstu: »**Formiranje Kalničkog NOP odreda 1 njegov borbeni put**« — u knjizi: »**Banijska proleterska četa**« — strane 261 — 305 — izdanje: GRO »**Joža Rožanković**« — Sisak;

— **Božo Švarc** u tekstu: »**Drugi bataljon Kalničkog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda — 10. oktobra 1942. — 29. decembar 1942. godine**« u knjizi: »**17. slavonska NO udarna brigada u dokumentima, zapisima i fotografijama**« — izdanje NIO »**Poslovna politika**«, Beograd 1983. godine — strane 17 — 21.

U istoj publikaciji na stranama 9 do 16 objavljen je i tekst Krste **Bosanca**: »**Prvi (»Bilogorski«) bataljon prve Slavonske NO udarne brigade**«, u kome se pored ostalog govori i o tome kako je taj bataljon prihvatao ranjenike i kurire Kalničkog partizanskog odreda na prostoru istočnog dijela Bilogore.

U isto vrijeme, sa Žumberka se na Kalnik probijala još jedna veća grupa boraca — Kordunaša, Žumberčana, Zagrepčana i Zagoraca. To je bila četa od 56 partizana, koju prema Kalniku vode Marko Belinić i Isidor Štok — španski borac. Komandir čete je bio Šime Hudak, politički komesar Ivo Robić, a komandiri vodova Miloš Korać, Jovica Mandić i Ljuban Crnković. Rijeku Savu je prešla kod Brdovca, nedaleko od Zagreba, 9. oktobra 1942. godine. Vještlim manevrisanjem preko Zagrebačke gore i poslije mnogih peripetija, četa je uspješno 10.

novembra stigla na Kalnik. Tamo se spojila sa bataljonima koji su došli iz Slavonije i ušla u sastav Kalničkog NO partizanskog odreda. (Izvorne podatke autoru dao Miloš Korać, jedan od učesnika u tim događajima.)

U izuzetno teškim i napregnutim borbenim okolnostima, Kalnički partizanski odred je vrlo uspješno ostvario postavljeni zadatak. Na Kalniku je formiran njegov treći bataljon, koji je ostao na Kalniku, dok su se 1. i 2. bataljon, koji su formirani u selu Bijela, krajem decembra 1942. godine, vratili u Slavoniju, u rejon sela Srednji i Gornji Borki kod Daruvara — da bi Prvi bataljon ušao u sastav 16. a Drugi bataljon u sastav 17. slavonske brigade.

Iz izloženog se može zaključiti da je od ona tri bataljona, koji su formirani 10. oktobra 1942. godine u selima Bijela, odnosno Gornji Borki kod Daruvara, a zatim u jedinstvenoj koloni krenuli preko Vranog Kamena prema Bilogori, odnosno Kalniku — mogla biti formirana i druga slavonska partizanska brigada. Međutim, to nije učinjeno, jer je bilo prijeko potrebno radi razgaranja NOB-e u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, da se ti slavonski partizanski bataljoni upute u te krajeve, a istorijski procesi su višestranu potvrdili ispravnost takve odluke Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske.

Međuzavisnost u razvitku NOB-e u Slavoniji i sjeverozapadnoj Hrvatskoj, kako je to strategijski procjenio drug Tito riječima — da je **»Čvor situacije u Hrvatskoj sjeverno od Rijeke Save«**, ostala je tako trajna strategijska komponenta u daljem razvoju NOB-e i NOP-a u tim područjima.

U tome smislu u maju 1943. godine, Glavni štab NOV i PO Hrvatske procjenjuje, da u cilju jačanja NOB-e u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, iz Slavonije na to područje treba upućivati partizanske snage u divizijskoj formaciji. Zbog toga, po ocjeni GŠH, slavonske partizanske jedinice treba organizaciono prestrojiti, kako bi se mogle, bez štetnih posljedica po razvoj NOB-e u Slavoniji, upućivati krupnije partizanske jedinice u druga područja.

Radi rješavanja tih pitanja, početkom juna 1943. godine, u Slavoniju je došao komandant GŠH Ivo Rukavina i sa rukovodstvom slavonskih partizanskih jedinica utvrdio način njihove reorganizacije.

O tome postoji vrlo značajan dokumenat, koji je objavljen u **»Građi za historiju narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji«** — knjiga VI — dokumenat broj 98 — izdanje Historijskog instituta Slavonije u Slavonskom Brodu — 1968. god. — pod naslovom: **»Izveštaj — samokritički osvrt komandanta i politkomesara II korpusa NOV i PO Hrvatske Centralnom komitetu KP Hrvatske o vojnom i političkom radu korpusa u prvoj polovini 1943. godine«**. Tekst izvještaja glasi:

»Odlazeći iz Slavonije drug Vlado dao nam je mnogobrojne zadatke. Mi smo izvršili samo jedan deo zadataka. U sprovođenju dobivenih zadataka bili smo kruti i počinili dosta grešaka. Iznosimo sledeće osnovne greške:

1) Posle formiranja I divizije nismo obratili dovoljno pažnje da ojačamo odrede iz kojih smo uzeli borbe. Na ovaj način znatan deo Slavonije nije bio obuhvaćen borbom, a velik deo teritorija ispao je ispod našeg vojničkog i političkog uticaja.

2) Nismo pravilno shvatili pitanje mobilizacije Hrvata, niti smo istu izvršili prema mogućnostima, koje su postojale.

3) Nismo pomogli razvitak narodno-oslobodilačke vojske na teritoriji II operativne zone.

4) Nismo dovoljno nastojali da se razvijaju pravilni odnosi između štaba III operativne zone i štaba Korpusa.

II. Dolazak druga komandanta Hrvatske za nas u Slavoniji predstavlja drugi preokret. Uz pomoć druga komandanta, mi smo uspjeli već sada da rešimo mnogobrojne zadatke. On nam je omogućio da ispravimo svoje greške. Dalje, omogućio nam je, da izvršimo zadatke koje nam je postavio drug Vlado a dao nam je uputstva pomoću kojih ćemo rešiti i nove zadatke koji se postavljaju pred nas u Slavoniji. Možemo reći, da bi bez pomoći druga komandanta došli u jedan čor sokak iz kojeg bi se bilo kasnije teško izvući.

Evo bitnih promena koje su nastale odlaskom druga komandanta:

1) Uspostavljena je jedinstvena komanda za čitavu Slavoniju. Na ovaj način povećana je odgovornost svakoga od nas. Ranije kada je postojao i štab Korpusa i štab III operativne zone, mi smo gledali interese naše borbe na ovom sektoru samo kroz prizmu naših divizija. Starali smo se prvenstveno za rast i vojničko učvršćenje naših divizija, ne vodeći pri tome dovoljno računa kako će se razvijati pokret na čitavom ovom delu Hrvatske.

2) Drug komandant pravilno je rešio pitanje daljnjeg razvoja narodno-oslobodilačke borbe na ovom sektoru. Formirana su 4 nova partizanska odreda a dva postojeća su reorganizovana. Imajući na teritoriju u Slavoniji 6 odreda, mi u stvari osiguravamo strateško rukovodstvo na ovom terenu. Pitanje političke mobilizacije, povećanje naših odreda, uništenja baza reakcionarnom vodstvu HSS-a, kao i jugoslovenskoj izbegličkoj vladi tj. četnicima, najbolje će se rešiti pravilnim razvijanjem odreda. Pitanje očuvanja teritorija takođe se može jedino rešiti pravilnim razvojem i djelovanjem odreda. Odredi će i pod najtežim uslovima vojničke reakcije ostati na svojim sektorima. Specijalno u Slavoniji, mi vojnički ne možemo držati jedan teritorij sigurno u svojim rukama. Ali zahvaljujući dejstvu odreda, mi ćemo ga moći održavati u svojim rukama, jer će mesno stanovništvo biti mobilisano politički za ciljeve narodno-oslobodilačke borbe. Na ovaj način takođe je pravilno rešeno pitanje odbrane teritorija i sela.

Samo odredi pravilno mogu rešiti pitanje rezervi u budućim borbama za našu Narodno-oslobodilačku vojsku.

3) Drug komandant nas je naučio da samo formiranjem jakih partizanskih jedinica, istovremeno sa održavanjem, uzgajanjem jakih partizanskih odreda, dobro vođenih i dobro naoružanih, možemo rešiti sve vojničke probleme, koje pred nas postavlja viši štab. Pravilnim iskorišćavanjem naših divizija i odreda, mi nećemo ni jednog momenta dati okupatoru da miruje, dok je ranije, dok su odredi bili slabi, okupator imao prilike da ostane miran. To se dešavalo u momentima, kada mi skoncentrišemo vojsku na jednom sektoru, a na ostalim sektorima neprijatelj miruje, i može da manevriše svojim snagama«. (Izveštaj su potpisali: komandant korpusa Petar Drapšin i politkomesar korpusa Duško Brkić).

Na osnovu toga izvještaja mogu se formulisati slijedeći zaključci:

1. — Jasno se vidi, da prije navedene reorganizacije **strukture** partizanskih jedinica u Slavoniji nije postojala zadovoljavajuća struktura organizacije partizanskih jedinica za efikasno partizansko ratovanje. Forsirano je razvijanje brigada i divizija, a zapostavljen razvoj partizanskih odreda.

To je uticalo na slabljenje **ukupne borbene efektivnosti** partizanskog pokreta u Slavoniji i njegovu **razvojnu stabilnost**.

2. — Intervencijom komandanta Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, u junu 1943. godine se odustaje od formiranja šeste slavonske brigade. Donosi se odluka o formiranju četiri nova partizanska odreda, a iz postojećih pet brigada upućuje se komandi kadar i po oko 50 do 100 boraca sa naoružanjem u novoformirane partizanske odrede.

Nešto kasnije formiraju se i štabovi Zapadne i Istočne grupe partizanskih odreda, pod čiju komandu potpadaju po tri dosta jaka partizanska odreda.

3. — Tačka treća navedenog izvještaja nedvosmisleno ukazuje na to, da se nakon takve **reorganizacije strukture partizanskih jedinica** u Slavoniji očekuju **veći borbeni efekti i pouzdanija razvojna stabilnost** narodnooslobodilačkog pokreta u Slavoniji.

4. — Drug Tito je u prethodno navedenom pismu Glavnom štabu partizanskih odreda Hrvatske u januaru 1942. godine sugerisao slanje jezgara partizanskih jedinica iz Like, Korduna i Banije u druge krajeve i zatim primjetio: »Ne treba se plašiti da će se Lika isprazniti«.

Junu 1943. godine izvršena je opisana reorganizacija strukture partizanskih jedinica Drugog slavonskog korpusa, što je bila bitna pretpostavka za mogućnost da se pojedine slavonske brigade i divizije upute u druga područja, a da pri tome ne bude ugrožen razvitak NOB-e u samoj Slavoniji.

Drugi slavonski korpus je na takvim organizacionim pretpostavkama, mogao da podnese i takvu situaciju, kao što je bila ona u decembru 1943. godine, kada su četiri slavonske brigade (12, 16, 17. i 21. brigada) bile na borbenim zadacima u područjima južno od rijeke Save, a da pri tome nije trpjela razvojna stabilnost NOP-a u Slavoniji.

Ubrzo nakon reorganizacije slavonskog korpusa izvršene u junu 1943. godine, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je naredio da se u sjeverozapadnu Hrvatsku uputi 12. slavonska divizija. Ona je početkom jula 1943. godine krenula na ostvarivanje postavljenih zadataka.

U pohodu u sjeverozapadne krajeve Hrvatske, 12. slavonska divizija je pored ostalih borbi, vodila uspješnu borbu za oslobođenje političkih zatvorenika iz kaznionice u Lepoglavi. Taj uspjeh je široko odjeknuo i imao snažan vojno-politički i moralni značaj u redovima partizana i naroda. Prikaz tih borbenih dejstava slavonskih partizana u sjeverozapadnoj Hrvatskoj dali su: **Jovo Kokot** u knjizi: »**Dvanaesta proleterska slavonska brigada**«, na str. 195 do 210 — izdanje Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd — 1987. godine, i autori **Stevo Pravdić** — **Nail Redžić** u knjizi: »**16. slavonska omladinska brigada** Jože V⁷ " ovré« na str. 131. do 139. — izdanje: Vojnoizdavački zavod — Beograd 1976. godine.

U septembru 1943. godine, po naređenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, i 28. slavonska divizija kreće u ostvarivanje postavljenih borbenih zadataka u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. O tome se govori u prvoj dijelu ove knjige. U tome borbenom poduhvatu su učestvovali i borci Drugog bataljona Kalničkog partizanskog odreda, formiranog 10. 10. 1942. godine u selu Bijela kod Daruvara — sada kao borci 2. bataljona 17. slavonske brigade. Međutim, borci toga bataljona će u 1944. godini i treći put vojevati na području sjeverozapadne Hrvatske,

što znači da su ukupno punih 10 mjeseci proveli u borbama na tome području.

Zbog odlaska 13. proleterske brigade »Rade Končar« sa Žumberka u sastav Prve proleterske divizije, Glavni štab NOV i PO Hrvatske je 18. 10. 1943. godine naredio Štabu 6. slavonskog korpusa da odmah uputi jednu svoju brigadu na Žumberak.

Na osnovu toga naređenja, Štab 6. slavonskog korpusa odlučuje da na Žumberak, preko Moslavine, uputi 16. slavonsku omladinsku brigadu. Ona je na Žumberku, koji je tada bio područje Druge operativne zone NOV i PO Hrvatske, vodila borbe nešto više od šest mjeseci. O njenom vojevanju na Žumberku govori se u već navedenoj monografiji te brigade autora Steve Pravdića i Naila Redžića na stranama 187. do 271.

O međuzavisnosti razvoja NOB-e u Slavoniji, sjeverozapadnoj Hrvatskoj, govori i jedan od komandanata Druge operativne zone Vlado Matetić u knjizi: »**Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-i i socijalističkoj revoluciji**« — Zbornik — Varaždin 1976. godine. Na strani 80. on kaže: »Odredi su bili čvrsto povezani sa štabom Treće operativne zone Hrvatske, a kasnije sa VI korpusom u Slavoniji, jer je veza sa Štabom II operativne zone Hrvatske bila teška i slaba. (Do ljeta 1943. godine Štab II operativne zone se nalazio na Žumberku — Napomena K. B.).

U nastavku toga teksta Vlado Matetić navodi i slijedeću svoju tvrdnju i ocjenu: »Tako je, po naređenju Štaba III operativne zone Hrvatske, u razdoblju od 6 mjeseci, iz Moslavačkog i Kalničkog odreda **povučeno za formiranje slavonskih jedinica šest naoružanih bataljona, čime je oslabljena aktivnost odreda u zagrebačkoj oblasti**«. (Naglašavanja u tekstu izvršio K. B.).

Navedene tvrdnje i ocjene Vlade Matetića zahtijevaju neka razjašnjenja.

Prvo, nije tačna njegova tvrdnja da su po naređenju Štaba III operativne zone Hrvatske povučeni bataljoni za formiranje slavonskih partizanskih jedinica, već je to činjeno po odlukama Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske. Po njegovim odlukama su formirane i 12. slavonska divizija krajem 1942. godine i 28. slavonska divizija polovinom maja 1943. godine. Tim je odlukama GŠH ostvarivao direktive Vrhovnog komandanta druga Tita o formiranju krupnijih partizanskih jedinica u međurječju Save i Drave.

Drugo, netačna je tvrdnja da je povučeno **šest bataljona**. Uzeta su dva moslavačka partizanska bataljona — jedan za formiranje 16. slavonske brigade krajem 1942. godine — i jedan za 12. slavonsku brigadu polovinom maja 1943. godine, budući da je jedan od bataljona 12. brigade ušao u sastav novoformirane 21. slavonske brigade. Do takvih netačnosti dolazi zbog toga, što autori iz Druge operativne zone 1 10. korpusa »Zagrebačkog« (Vlado Matetić i Rade Bulat) smatraju da su 1. i 2. bataljon Kalničkog partizanskog odreda »uzeti« iz Druge OZ, a autori sa područja 6. korpusa smatraju da su oni »vraćeni«, budući da su formirani 10. 10. 1942. godine u Slavoniji, od 70 banijskih proletera i 110 slavonskih partizana. Pored toga zabunu unosi i to, što je prvobitno bilo predviđeno da se u maju ili početkom juna 1943.

godine, pored 21. oformi i još jedna slavonska brigada, o čemu postoji i dokumenat prema kome je trebalo da se »uzmu« još dva bataljona iz Druge OZ; ali od toga se odustalo, pa ti bataljoni nisu ni uzeti. Sve je to prečišćeno u pripremi Vojne enciklopedije. Autor ovoga teksta je, kao jedan od rukovodilaca u 17. brigadi, pozvan u Vojnoistorijski institut i tom prilikom su zapisnički utvrđene stvarne činjenice o poreklu tri bataljona koja su ušla u sastav 17. slavonske NO udarne brigade. Prema dokumentima, koje je koristio Rade Bulat autor knjige: »**Deseti korpus zagrebački NOV i POJ**« — (str. 22 i 23.), proizlazi da je 17. brigada pri formiranju imala pet bataljona. Međutim, u tu brigadu su stvarno, pri formiranju ušla tri bataljona, i to je tako i unešeno u odrednicu teksta Vojne enciklopedije o toj brigadi.

Na osnovi iznijetih činjenica, tvrdnja Vlade Matetića, da je uzimanjem »šest bataljona oslabljena aktivnost odreda u Zagrebačkoj oblasti«, dobija sasvim drugačiju dimenziju, budući da stvarne historijske činjenice drugačije kazuju.

Glavni štab NOV i PO Hrvatske je tokom čitavog NOR-a strogo vodio računa o tome, da se razvoj NOB-e u sjeverozapadnoj Hrvatskoj potpomaže u skladu sa postojećim mogućnostima, pa je u tome smislu upućivao na to područje divizije i brigade iz Slavonije i Banije, a brigade i divizije 10. korpusa nije slao na borbene zadatke van sjeverozapadne Hrvatske.

O specifičnom sadržaju ove knjige

Redakciona grupa za pripremu ove knjige sastavljena je od boraca 17. slavonske NO udarne brigade, a oni su prihvatili taj složen i odgovorni zadatak, jer su inicijativu za njeno pisanje pokrenuli borci te brigade.

Na velikom skupu boraca Brigade u Grubišnom Polju, 4. jula 1974. godine usvojen je izdavački program publikacija o borbama i borcima Brigade. Programom je predviđeno objavljivanje monografije o borbenim dejstvima Brigade, zatim albuma ratnih fotografija i napokon zbornika sjećanja boraca.

U toku priprema monografije, zajedno sa autorom Zdravkom Cvjetkovićem, činjeni su naponi da se razjasne okolnosti u kojima je došlo do tragičnog ishoda druge borbe 17. brigade za oslobođenje Ludbrega 6. jula 1944. godine, kojom prilikom su u fašističkom okruženju izginuli svi borci Druge i Treće čete Trećeg bataljona 17. slavonske NO brigade, na čelu sa komandantom bataljona Mojicom Birtom, narodnim herojem. Međutim, to se tada nije moglo učiniti, ali je počelo da sazrijeva uvjerenje da to najprije mora biti predmet temeljnog istraživanja, nakon čega bi se o toj borbi **pripremila i objavila posebna knjiga.**

Nakon objavljivanja monografije o borbenim dejstvima Brigade 1978. godine i albuma ratnih fotografija 1983. godine, odlučeno je da redakciona grupa, koja je pripremila album ratnih fotografija Brigade, pristupi pripremi posebne knjige o drugoj borbi 17. slavonske NO udarne brigade za oslobođenje Ludbrega 6. jula 1944. godine.

scf

O tome su tri člana redakcione grupe upoznala predstavnike društveno-političkih organa općine Ludbreg, i uz njihovu pomoć prve nedjelje oktobra 1983. godine, započeli istraživanje činjenica o borbi i pogibiji boraca Druge i Treće čete Trećeg bataljona u fašističkom obruču u Ludbregu, razgovorima sa svjedocima događaja.

Predstavnici društveno-političkih organa općine Ludbreg tada su predložili da knjiga obuhvati i prvu i drugu borbu 17. brigade za oslobođenje Ludbrega. Prva je bila jedna od najuspješnijih borbi te Brigade, a druga borba je imala tragičan ishod. Na taj način bi čitaoci, a posebno građani Ludbrega, dobili cjelovitiju sliku i predstavu o te dvije značajne borbe vođene u Ludbregu.

Predlog drugova iz Ludbrega je prihvaćen, pa se krenulo sa pripremom knjige pod naslovom: »**Dvije borbe za oslobođenje Ludbrega**«.

Međutim, kako su istraživanja operativnih okolnosti, koje su uslovile tragični ishod druge borbe za oslobođenje Ludbrega napredovala, tako se sve više dolazilo do saznanja, da se taj događaj može istoriografski ispravno razjasniti tek u širem kontekstu operativnih zbivanja polovinom 1944. godine na području sjeverozapadne Hrvatske. U tom smislu je pripremana druga radna verzija navedene knjige.

Kada je novi rukopis već bio završen, autor ovoga teksta je došao do zaključka, da ipak nedostaje »glavna karika u lancu« koja bi razjasnila ustaški MOTIV izuzetno organizovanog IZNENAĐENJA I ZAMKE 17. brigadi u Ludbregu. Naime, mi smo i tada raspolagali jednim dokumentom 69. njemačkog korpusa sa sjedištem u Zagrebu, u kome se izričito navodi, da je 17. brigadi u Ludbregu nanesen vrlo težak udar primjenom taktičkog iznenađenja i zamke. Tumačili smo da je ustaše za pripremanje zamke motivisala želja za osvetom 17. brigadi zbog uništenja 6. ustaške bojne u Čaglinu 22. i 23. januara 1944. godine. Ipak, čvrstih dokaza za postojanje takvog ustaškog motiva u raspoloživoj dokumentaciji nije bilo.

Kao rukovodilac redakcione grupe, ocjenio sam, da je radi razjašnjenja toga pitanja, nužno da još jednom lično temeljito pregledam izvornu dokumentaciju njemačkog 69. korpusa, kojom je raspolagao Vojnoistorijski institut. Tu dokumentaciju, snimljenu na mikrofilmovima, je Vojnoistorijski institut otkupio od Nacionalnog arhiva SAD u Vašingtonu (skraćeno NAV). Pod oznakom »MICROCOPY T 314 — ROLL 1548« (oznaku je dao navedeni arhiv u Vašingtonu, gdje se nalaze originalni dokumenata) nađen je mikrofilm sa 1092 snimka, dokumenata o neprijateljskom operativnom poduhvatu pod nazivom »ROUEN«, koga je pokrenuo njemački 69. armijski korpus, sa sjedištem u Zagrebu, protiv 28. i 32. divizije NOV Jugoslavije na prostoru oko Ludbrega i Koprivnice* (Vidjeti napomenu).

*NAPOMENE U VEZI SA NAZIVOM PODUHVATA »ROUEN«

1. — Utvrđeno je, da se naziv poduhvata »Rouen« **ne može prevesti** na srpskohrvatski jezik, jer u njemačkom jeziku, odnosno rječniku, nema takve riječi.
2. — Utvrđeno je, da se istim slovima **ispisuje** ime grada u Francuskoj, koji se nalazi na rijeci Seni, 136 km sjeverozapadno od Pariza. Tako ispisano ime toga grada **se izgovara** Ruan.

3. — Pretpostavili smo, da je ime grada Ruan-a, štab njemačkog 69. korpusa izabrao zbog neke simbolike, za naziv operativnog poduhvata, koji je početkom jula 1944. godine pokrenuo protiv partizanskih snaga na području Ludbrega i Koprivnice.
Ako bi takva naša pretpostavka bila tačna, onda bi u tekstu ove knjige za naziv toga poduhvata trebalo slijediti francuski **izgovor** imena toga grada, pa ga **ispisivati** kao »**Ruan**«.
Međutim, kako nemamo u izvornim njemačkim dokumentima i **potvrdu** takve naše pretpostavke, i kako se također može pretpostaviti da slova **R-o-u-e-n** mogu biti i inicijali riječi nekog drugog značenja, ili pak inicijali imena nekih ličnosti, zauzet je stav da u tekstu ove knjige ostane **izvorna oznaka** naziva toga poduhvata, dakle, kao »**Ro-uen**«.
4. — Čitaocima ostaje slobodan izbor da naziv toga poduhvata izgovaraju »Ruan«, dakle, sa stanovišta **najvjerojatnije** pretpostavke da je ime francuskog grada Ruan, zbog neke simbolike, izabrano kao naziv toga operativnog poduhvata, pod komandom štaba njemačkog 69. armijskog korpusa.

Pregledom vrlo obimne dokumentacije o poduhvatu »Rouen« utvrđeno je, da je odluka o njegovom pokretanju donijeta 3. jula 1944. godine, i da je pokrenut protiv 28. i 32. partizanske divizije koje su se tada nalazile u Kalničkom Gorju. U toj dokumentaciji su navedene mnoge, nama do tada nepoznate činjenice, koje razjašnjavaju sticaj operativnih okolnosti zbog kojih je došlo do tragičnog ishoda druge borbe 17. brigade za oslobođenje Ludbrega 6. jula 1944. godine. Izabrano je i prevedeno sa njemačkog jezika 20 ključnih dokumenata neprijateljskog poduhvata »Rouen«, te je tako kompletirana građa za pisanje ove knjige, a prevedeni dokumenti su pripremljeni za objavljivanje u ovoj knjizi.

U dokumentu koga smo označili brojem 17 (snimak 859), se navodi činjenica da je na predlog (ili zahtjev!?) komandanta 69. njemačkog korpusa, generala Helge Auleba, **ustaški poglavnik Ante Pavelić 3. jula 1944. godine, dao svoju saglasnost da mađarski pukovi uđu u Koprivnicu i Ludbreg, da bi zajedno sa ustaškim i njemačkim jedinicama udarili protiv 28. i 32. partizanske divizije na Kalničkom Gorju.**

Postavlja se pitanje: **»Zašto je ustaški poglavnik Ante Pavelić dao saglasnost da nekoliko mađarskih pukova uđu u Koprivnicu i Ludbreg?**

Počekom 1944. godine ustaše su znatno ojačale svoje snage u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Koprivnicu je zaposjela Peta ustaška brigada (zdrug) ustaškog potpukovnika Rafaela Bobana, a Ludbreg i okolna uporišta zaposjele su bojne (bataljoni) tzv. poglavnikovih tjelesnih zdugova (PTS-a). Njemci su na to područje doveli i rasporedili Prvu kozačku diviziju (Vlasovce). Cilj im je bio da se to područje osigura i pripremi za prihvatanje njemačkih snaga, koje će se iz Grčke i sa Balkana povlačiti u Njemačku. Ustaše su na tome području nastojale osigurati svoje pribježište za posljednju odbranu, nakon povlačenja iz drugih dijelova tzv. NDH.

Na tome se može zasnovati pretpostavka, da su njemačka i ustaška komanda već ranije došle do zajedničkog zaključka, **da ni pod koju cijenu neće dopustiti partizanskim snagama da ponovno oslobode Koprivnicu i Ludbreg.**

Porazavajući gubici (104 poginula), koje su imali dva ustaška i jedan njemački bataljon u borbi sa 21. slavonskom NO udarnom brigadom kod sela Prkosa (područje Kalničkog Gorja) 2. jula 1944. godine, uticali su na to, da general Helge Auleb, komandant njemačkog 69. korpusa za posebnu upotrebu, sutradan, — po primitku izvještaja 0 porazu kod Prkosa — zaključi, da u Ludbregu i na rijeci Bednji nema dovoljno snaga koje bi spriječile prodor 28. i 32. partizanske divizije na zapad u pravcu planine Ivančice. Zbog toga je odlučio da zatraži dozvolu poglavnika NDH Ante Pavelića za ulazak nekoliko mađarskih pukova u Koprivnicu i Ludbreg radi učešća u borbi protiv 28. i 32. partizanske divizije.

Ante Pavelić je polovinom juna 1944. godine boravio u Ludbregu 1 Koprivnici, i na zboru okupljenih građana i u jednom i u drugom gradu, izrazio čvrsti ustaški stav **da neće ni pod koju cijenu** dozvoliti da Ludbreg i Koprivnica ponovo »padnu u ruke partizana«. Zato je 3. jula 1944. godine, nakon što je saznao za poraz ustaških i njemačkih snaga kod sela Prkosa — **dao saglasnost da mađarski pukovi uđu u Koprivnicu i Ludbreg.**

Znajući, da bi ulaskom mađarskih pukova u Koprivnicu i Ludbreg ustaše izgubile podršku i onog malog broja svojih pristalica, Pavelić je naredio da se zatečene jedinice u Ludbregu tamo zadrže, a da se iz Zagreba i drugih garnizona u Hrvatskom Žagorju upute sve raspoložive jedinice prema Novom Marofu, Varaždinskim Toplicama i Ludbregu, i stave pod komandu ustaškog pukovnika Ante Moškova. Ovaj pak, dobija zadatak, **da učini sve što može, da bi partizanskim snagama kod Ludbrega nanio porazavajući udar, nakon koga bi se partizani sami odlučili na povlačenje prema Bilogori prije 7. jula 1944. godine, koga dana je Štab 69, njemačkog korpusa predviđao dolazak mađarskih pukova u Koprivnicu i Ludbreg.**

Ustaški pukovnik Ante Moškov, komandant poglavnikovih tjelesnih zdругova (PTS-a), odnosno »gardijske divizije poglavnika«, kako PTS naziva štab njemačkog korpusa, zajedno sa ustaškim potpukovnikom Vilijamom Gredeljom, komandantom 1. pukovnije PTS-a, i bojnikom (majorom) Gvozdićem, nastoje da nađu rješenje problema. Pri tome nisu smjeli birati operativnu varijantu potiskivanja partizanskih jedinica sa Kalnika, jer je komandant njemačkog korpusa general Auleb izričito insistirao na okruženju 28. i 32. partizanske divizije na Kalniku. U takvim okolnostima, Moškov i njegovi pomoćnici zaključuju, da će Pavelićevo naređenje najsvrsishodnije izvršiti, — ako 17. slavonskoj NO udarnoj brigadi pri njenom napadu na uporište u Ludbregu (o čemu su bili obaviješteni) — nanesu **munjeviti porazavajući udar**, pošto nisu smjeli rizikovati da se borbe u Ludbregu vode dva ili tri dana. Ako bi se borbe u Ludbregu vodile dva ili tri dana, u tom bi slučaju mađarski pukovi pristigli u Koprivnicu i na položaje kod Ludbrega.

Zamišljeni munjeviti udar 17. brigadi mogao se nanijeti samo **taktičkom zamkom**, tako, što će snage napadača biti puštene da uđu u uporište na jednom ili dva odsjeka odbrane, a kada značajniji dio snaga uđe u uporište, zatvoriti obruč oko njih i u obruču ih uništiti.

Eto, to je objašnjenje **ustaškog motiva da taktičkom zamkom** u uporištu Ludbreg nanesu munjeviti porazavajući udar 17. slavonskoj

NO udarnoj brigadi, ili bilo kojoj partizanskoj brigadi, koja bude izabrana da izvrši napad na to uporište. To su bez velikog rizika mogli ostvariti, jer su od 3. jula ujutro u Ludbregu imali četiri, a od 5. jula po podne **pet fašističkih bataljona**.

Taj plan o organizaciji pogibeljne taktičke zamke za partizanske jedinice, predviđao je uništavanje i znatno većih snaga napadača, ali je sticajem okolnosti **ostvaren djelomično**. Okružen je i pobijen **kompletan borački sastav Druge i Treće čete Trećeg bataljona, na čelu sa komandantom bataljona narodnim herojem Mojicom Birtom**.

Već u jutarnjim satima 6. jula 1944. godine ustaški plan je ostvaren. Poginulo je 99 boraca 17. brigade, i Brigada je povučena iz borbe u Ludbregu da ne bi pretrpjela još veće gubitke.

Toga dana popodne ustaški pukovnik Ante Moškov procjenjuje da je postigao željeni cilj, da će se partizanske divizije povući sa Kalnika, te da će zbog toga postati bespredmetno dolaženje mađarskih pukova u Koprivnicu i Ludbreg. Na osnovi takve svoje procjene, on pokreće ustaške bataljone iz Ludbrega i Varaždinskih Toplica radi slijeđenja partizanskih jedinica u njihovom povlačenju sa Kalnika, i time sabotira izvršenje zamisli Štaba 69. njemačkog korpusa o okruženju partizanskih divizija na Kalniku uz pomoć mađarskih pukova. O takvom svom ponašanju Ante Moškov podrobnije govori u svojoj izjavi, prilikom saslušanja u istražnom zatvoru u Zagrebu 1947. godine, koja će biti navedena u drugom dijelu ove knjige. U toj izjavi on ističe da je uspio da učini bespredmetnim zamisao njemačkog generala Auleba o angažovanju mađarskih pukova u borbama protiv partizanskih divizija na Kalniku.

Na partizanskoj strani, Štab 28. divizije nije uspio ubijediti Štab 10. korpusa »Zagrebačkog« **da odustane od izvođenja napadne operacije na uporište neprijatelja u Ludbregu**, bez obzira na to što je štabu korpusa predočavao činjenice o vrlo nepovoljnim okolnostima za izvođenje te napadne operacije. I pored tih razložnih upozorenja Štab 10. korpusa nije odustao od izvođenja toga napada.

Do tih i niza drugih razjašnjenja moglo se doći tek na osnovi prikupljene i istražene, izuzetno obimne, kako naše, tako i neprijateljske dokumentacije, koja čini svojevrsni zbornik dokumenata o drugoj borbi za oslobođenje Ludbrega. Pokazalo se nužnim da tako kompletiran zbornik tih dokumenata bude objavljen u posebnoj glavi, u drugome dijelu ove knjige.

U raspravama o sadržinskoj kompoziciji druge radne verzije knjige: »Dvije borbe za oslobođenje Ludbrega« — recenzenti dr Zdravko Pecar i Stevo Pravdić, kao i članovi redakcione grupe, saglasno su došli do zaključka, da je neophodno pripremiti **treću verziju knjige** sa drugačijom koncepcijom i pod naslovom: »**Dvadeset osma slavonska NO udarna divizija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i u dvije borbe za oslobođenje Ludbrega**«.

Ovako određena koncepcija knjige nema sve karakteristike monografije o borbenim dejstvima 28. divizije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, ali nije ni monografija o dvije borbe 17. slavonske NO udarne brigade za oslobođenje Ludbrega. Dvije borbe za oslobođenje Ludbrega, kojima se posvećuje najveći prostor u ovoj knjizi, stavljaju se u širi kontekst

istorijskih događaja, borbenih dejstava i operativnih okolnosti u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

U prvome dijelu ove knjige daje se osvrt na borbena dejstva 28. slavonske divizije i jedinica Druge operativne zone krajem 1943. godine i podrobnije opisuje prva borba za oslobođenje Ludbrega 3. 10. 1943. godine. U tome razdoblju je manji broj partizanskih brigada postigao vrlo značajne borbene uspjehe. Treba pri tome imati na umu istorijsku činjenicu, da se prvi dolazak 28. slavonske divizije u sjeverozapadnu Hrvatsku poklapao sa vremenom kapitulacije fašističke Italije. Tada su većinu neprijateljskih uporišta u tome području branile domobranske jedinice, a neka od tih uporišta još nisu bila jače fortifikacijski utvrđena, pa su u takvim okolnostima partizanske jedinice mogle sa manjim snagama i uz manje gubitke postizati značajne uspjehe.

U drugome dijelu knjige analiziraju se zajednička borbena dejstva 28. slavonske NO udarne divizije i jedinica 10. korpusa »Zagrebačkog«, od 8. maja do 14. jula 1944. godine. Zbog navedenih razloga podrobnije se razmatra i analizira druga borba za oslobođenje Ludbrega 6. jula 1944. godine. U tome periodu borbena dejstva na području 10. korpusa vršena su u znatno težim operativnim okolnostima, pa se zbog toga ni sa većim brojem partizanskih brigada nisu mogli ponoviti onako značajni operativni uspjesi kao u jeseni 1943. godine. Ali, i u takvim operativnim okolnostima su se mogli postizati bolji borbeni rezultati, pod uslovom, da su izbor ciljeva, planiranje i priprema pojedinih operacija valjanije obavljani. Zbog toga je, po našem mišljenju, bilo potrebno, da se u drugom dijelu ove knjige detaljnije analiziraju pojedine operacije i izloži kritički osvrt na njih.

Značajan prostor i posebna pažnja u ovoj knjizi posvećena je izlaganju i analizi događaja, činjenica i dokumenata o **drugoj borbi za oslobođenje Ludbrega**, zbog nekoliko razloga.

1. — Uočljive su značajne razlike u ocjenama o toj borbi u izvještajima Štaba 10. korpusa »Zagrebačkog« i Štaba 28. divizije. Ključna ocjena Štaba 28. divizije jeste, da je od napada na uporište neprijatelja u Ludbregu **trebalo odustati**, što je štab prije te borbe uporno predlagao.

2. — Posljeratni napisi o toj borbi su brojni, pa i pored toga u njima nisu rasvijetljene operativne okolnosti zbog kojih je došlo do tragičnog ishoda te borbe.

3. — U vezi sa posljeratnim napisima komandanta i politkomesara 10. korpusa »Zagrebačkog« — Vlade Matetića i Ivana Šibla — potrebno je izložiti uvjerljivo dokumentovane operativne činjenice i na njima zasnovanu istoriografsku analizu, čiji zaključak samo, i jedino može biti: **da je od te napadne operacije trebalo odustati**. Iako ovi autori, naknadno prihvataju činjenicu »o stizanju ustaških pojačanja u Ludbreg prije borbe«, ipak i dalje zastupaju i brane stav **»Da je napad trebalo preduzeti sa sve tri brigade 28. divizije«**. Pri formulisanju takvih svojih naknadnih stavova, ratni komandant i politkomesar 10. korpusa, ne daju i zasnovani analitički osvrt na činjenicu da partizanske snage nisu uspjele ponovno osloboditi ni Ludbreg, ni Koprivnicu, sve do završnih operacija Jugoslovenske armije u maju 1945. godine.

4. — Neprijateljska dokumentacija o borbama oko Ludbrega u prvoj dekadi mjeseca jula 1944. godine je vrlo obimna, a posebno ona o neprijateljskom poduhvatu »Rouen«. Mora se imati u vidu činjenica, da se bez 20 ključnih dokumenata o neprijateljskom poduhvatu »Rouen«, ne može dokumentovano razjasniti sticaj operativnih okolnosti zbog kojih je došlo do tragičnog ishoda druge borbe 17. brigade za oslobođenje Ludbrega 6. jula 1944. godine. Pošto je većina od tih 20 dokumenata prevedena sa njemačkog jezika, toliko važna za ispravno tumačenje tih događaja, bilo je neophodno njihovo **objavljivanje u ovoj knjizi**. Njihovo objavljivanje u druge svrhe vjerovatno ne bi ni došlo u obzir.

5. — Sadržaj drugog dijela ove knjige uslovljen je čvrstim opredjeljenjem autora i redakcione grupe za pripremu ove knjige, da izložena činjenična saznanja, uz odgovarajuće dokumentacione priloge doprinesu, da se upečatljivo i trajno osvijetli istina o junačkoj pogibiji boraca Druge i Treće čete Trećeg bataljona 17. slavonske NO udarne brigade, na čelu sa komandantom bataljona, narodnim herojem Mojicom Birtom, u fašističkom okruženju 6. jula 1944. godine u Ludbregu. Njihov podvig u ispoljavanju partizanskog patriotizma i junaštva to i zaslužuje.